

ભીલ કુમારી

ગરીબ વિદ્યાર્થીઓના લાભાર્થે

પદ્માવતી દેસાઈ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૨૫૪૪ કિંમત ૦૫૦.

ગ્રંથનામ ભાગ્યકુમારી

વર્ગિક ૩ - ૨

ભીલ કુમારી

લેખિકા :

પદ્માવતી દેશાઈ

અને

શકુંતલાના સાન્નિધ્યમાં

લેખિકા :

પદ્માવતી દેશાઈ

મસ્ત ફકીર

ગરીબ વિદ્યાર્થીઓના લાભાર્થે

સર્વ હક્ક સ્વાધીન]

૧૯૪૦

[કિંમત ૫ આના

પ્રકાશક :
પદ્માવતી દેશાઈ
૫૬, પેડર રોડ, મુંબઈ

મુંબઈ પ્રિન્ટર્સ એસોસિએશન
અમદાવાદ
૨૨૫૪૪૪
પહેલી આવૃત્તિ
૧૦૦૦ પ્રત

મુદ્રક :
જીનલાલ વનમાલી ચોગી
ઈલા પ્રિન્ટરી
રાજ બહાદુર કંપાઉન્ડ, હમામ સ્ટ્રીટ,
કોટ, મુંબઈ

પ્રસ્તાવના

ભારતવર્ષનાં નરનારીઓ રામાયણ મહાભારતની વાતોથી કેવળ અનભિજ્ઞ નથી, આ નાટિકાનું વસ્તુ રામાયણમાંથી લીધું છે. શબ્દરી એ રામાયણમાંની **લીલ કુમારી** છે. રામાયણમાં આપણે રામવનવાસ દરમિયાન અદ્વ સમય માટે એને જોઈએ છીએ. જોઈએ છીએ ત્યારે જ એ વૃદ્ધા થયેલી હોય છે. અદ્વદર્શનમાં આવેલું પાત્ર ભૂલાઈ જવાજ સર્જાયું હોય છે. શબ્દરીનું પણ લગભગ એમ જ સંભવે. એને જીવતી રાખી છે કેવળ ભકતમંડળીએ.

શ્રી કૌશલ્યાનંદનમાં એનું આત્મવિલોકન એટલી જ વાત ઇતિહાસ આપણને કહે છે, એટલે આ નાટિકાનું મૂળ વસ્તુ પ્રાચીન ઐતિહાસિક પ્રસંગમાંથી લીધેલું હોવાથી ઐતિહાસિક ગણાય છતાં પણ એને કલ્પનાના રંગે રંગાવું તો પડ્યું જ છે.

મતંગઋષિ, ભરદ્વાજ મુનિ, શબ્દરી, વગેરે ઐતિહાસિક પાત્રો છે, પણ ઇચ્છન અને અન્ય બીજો એ બધાં કાલ્પનિક પાત્રો છે.

મારા સ્વભાવ ને સંસ્કારમાંથી ઉતરી આવેલું આ નાટક એ સંસ્કારની પ્રતિમૂર્તિ સમું નવાજીવનાનું મિશ્રણ છે.

પછાત કામ, સ્ત્રીશિક્ષણ, દેશની રાજદ્વારી પરિસ્થિતિ વગેરે વિષે વિચારો તો રોજના જ થઈ પડ્યા હોય છે. તેમાં કન્યાકળવણીની સંસ્થામાં ભજવવા માટેના નાટકનું કાંઈ આદર્શ સ્ત્રીપાત્ર સૂઝી આવે તો સાઈ. એ વિચાર કરતાં શબ્દરી સાંભરી અને એને મુખ્ય પાત્ર રાખી લખવા માંડ્યું. લખતાં લખતાં કેટલાક વખત અગાઉ શબ્દરી વિષે કે કાંઈક બીજા પાત્ર વિષે ક્યાંક વાંચેલું કે જોયેલું યાદ આવતાં લખાણમાં મદદરૂપ થઈ પડ્યું. નાટકમાં ગુરૂદેર શબ્દરીનો નિવાસ અને ખાસ કરીને તારાનો પ્રસંગ એ સ્મૃતિઅવશેષ છે.

નાટકમાં ઇચ્છનનું કાલ્પનિક પાત્ર ઉમેરી લગ્નનો પ્રસંગ ઉભો કરી સુરચ્છિ કેળવવા ઉપરાંત શબ્દોનું વ્યક્તિત્વ વિકસાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

પછાત કેમની કન્યાનો વિકાસ જેમને આભારી છે એવા ઋષિ-વર્ચના જીવનની લગ્નતા દર્શાવવાનો પણ અલ્પ પ્રયાસ આ નાનકડી નાટિકામાં કર્યો છે.

પ્રાચીન ઋષિમુનિઓનાં જીવન સમર્થ છતાં સંતોષી, લગ્ન છતાં સંયમી, આદર્શ અને મિતવ્યવહારી હતા. મોક્ષમાર્ગે પ્રયાણ કરવા છતાં પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવા માટે એ મહાનુભાવો એમના તપ અને યોગ સિદ્ધિ, એમની શક્તિ અને એમની સંસ્કારસંપત્તિ કદિ સાથે લઈને સ્વતા નથી. એ તો પરોપકારાય સતાં વિમૂતયઃ સાર્થ કરનાર હતા.

આર્યાવર્તના એ આદર્શ ગુરુઓ છે. સૈકાઓ થયા તો પણ હજી આજે ય જગત્નું મસ્તક એમના નામે નમે છે.

એમની મહત્તાને આલેખવાનું મહાર્ શું ગણું ? મહાકવિ કાલિદાસની ઉક્તિ યાદ આવે છે કે:

ક્વ સૂર્ય પ્રભવો વંશઃ ક્વ ચાલ્પ વિષયામતિઃ ।

તિતિર્પુર્દુસ્તરં મોહાત્ ઉડુપેનાસ્મિ સાગરમ્ ॥

અને હું તો મહાકવિ પણ નહિ ને ?

આ બધામાં હું સફળ થઈ છું કે કેમ તે કહી શકું નહિ. પણ નાટક લખવાનો આ મહારો પહેલો જ પ્રસંગ છે, અને જેવું લખાયું છે તેવું આપની આગળ ધરું છે.

બીજું પ્રહસન ભાઈ શ્રી. મસ્ત ફકીરના સહકારથી તૈયાર કર્યું છે, તે પણ વાચકવર્ગ સમક્ષ રજૂ કરતાં આનંદ થાય છે. અત્રે હું, ભાઈ શ્રી. મસ્ત ફકીરનો આભાર માનું છું.

પદ્માવતી દશાઈ

ભીલ કન્યા

દ્રશ્ય ૧ લું

સ્થળ :—અરણ્ય. સમય સાંજના ચારેકનો.

પાત્રો :—મતંગઋષિ; ઋષિપત્ની; પાછળથી એક ભીલ બાળક.

(મતંગ ઋષિ અને એમનાં પત્ની પ્રવેશ કરે છે. ઋષિ દંપતીએ વહકલ વસ્ત્ર પરિધાન કર્યાં છે, અંગે ભસ્મલેપન છે, રૂદ્રાક્ષની માળા તે બેરખાં પહેર્યાં છે. હાથમાં એક કમંડળ છે, ખભે નાની પોટલી છે, એમાં પૂજનની સામગ્રી ભરી છે. ઋષિ પત્નીના હાથની પોટલીમાં આવશ્યક ધરવખરી છે. ઋષિ બોલતા બોલતા પ્રવેશ કરે છે.)

મતંગઋષિ :—મહાજનો યેન ગત સઃ પન્થાઃ “મહાપુરુષો જે પંથે મળ્યા તે પંથ ગમનીય છે.”

ઋષિપત્ની :—પતિત પાવની ગંગાને તીરે મહુર્ષિઓએ જીવન વીતાવ્યાં, સંસ્કૃતિનાં પાન પીધાં ને પાયાં એ આર્યાવર્તમાં; અનાર્યોના ભૂખર દેશે કેા મુનિના દેહે પગલાં પાડ્યાં છે, કદિ !

ઋષિ :—દેવી ! અજ્ઞાત છો શું, દીર્ઘકાય મહાયોગીન્દ્ર સમા વિન્ધાદ્રિને મુનિવર્ય અગસ્ત્યે કરેલી આજ્ઞાથી, કે મા વર્ષસ્વ, વધતો ના હું આવું ત્યાં સુધી ?

કોઇ અનાય' ન રહે, ન રહે આય'—સંસ્કૃતિથી વંચિત કોઇ, એ કાળે તો એમણે વિકટ ગિરિગન્ધરોમાં પગથી પાડી આર્યાવર્ત' વિશાળ કીધો, અને આર્યાકુલ નાન્દની ! એમણે જ તો ત્રણ આચમનમાં સાત સમુદ્રનું પ્રાશન કર્યું; ત્રણ ત્રણ વાર પર્યટનો કરી સાતે સમુદ્રો અવલંબી એમણે વિશ્વમાં આર્યસંસ્કૃતિનાં પૂર વહેવડાવ્યાં. તમે ધારો છો એવી ભૂખર ભૂમિ નથી રહી આ.

અને જુઓ આપણે ચિત્રકૂટ પર મુનિરાજ ભરદ્વાજે આશ્રમ માંડ્યો છે. પાય છે એ ત્રિવેણીનાં પાન અને કામળ કરે છે જનતાની હૃદયભૂમિ, ત્યાં.

અને સતીઓના જીવનઆદર્શ' સમા મહાસતી અનસૂયા સહવર્તમાન મુનિવર્ય' અત્રિજીએ પણ આ ભૂમિને પાવન કરી છે.

જનકદ્વાર અર્થેજ મહાજનો તપ તપ્યા છે. વિરાટનાં દર્શન અર્થેજ એમનાં ગમન છે. એજ એમનું ધ્યેય છે એમાંજ એમનાં આયુષ્ય વીત્યાં છે. એમાંથી એમને સત્ય લાધ્યું છે.

“ મર્વં સ્વલ્લિંદં બ્રહ્મ નેહ નાનાસ્તિ કિં ચ ન ! ”

ઋષિપત્ની :—કેટલે દૂર હશે એ પવિત્ર ભૂમિ ? પ્રગાઢ અરણ્ય સિવાય અહિં તો કંઈ દીસતું નથી. નથી જણાતું કોઇ જનસ્થાન કે નથી જણાતું કોઇ તીર્થ ! દૂર છે પંથ હજી

ઋષિ :—(સ્વગત) પતિ સાથે જેમણે અખંડ યોગ સાધ્યો છે, જે અદમ્ય તપ તપ્યાં છે તેમને આજે પરિશ્રમ

પીડતો જણાય છે ! (પત્નીને) સતી ! થોડો સમય
ધૈર્ય ધરો. સ્થળ ચિન્હ ઉપરથી સહમજ્જય છે કે
આપણે દંડકારણ્યમાં વિચરી રહ્યાં છીએ. દૂરથી
કે જલવાહિનીનો મીઠો કલરવ સંભળાય છે. લાગે
છે કે એજ પુનિત સરિતા ગોદાવરીનો મંજુલ
ધ્વનિ હશે.

(એટલામાં એક ભીલ બાળક હાથમાં તીરકામઠું લઈ
ગાતો ગાતો પ્રવેશ કરે છે.)

ગીત :—

કુંગરી ઉપર કરગેંટી વિયાંણીરે મા'રાજ
વાલોતાનાં સોરાં ઢાહી, સારેરે મા'રાજ
વાલોતાનાં સોરે એંડાં ફેડયાંરે મા'રાજ
કરગેટી તો અરજ કરવા સાલીરે મા'રાજ

(ઋષિ એને પૂછવા જાય છે. એ નહાસવા માંડે છે. ઋષિ
એના પર પ્રેમભરી સૌમ્ય દ્રષ્ટિ માંડે છે અને એને આશીર્વાદ
આપે છે.)

રૂપિ :—વત્સ, દીર્ઘાચુ ભવ. અત્રે કોઈ જલસ્થાન છે ?

(બાળક ઉભો રહે છે ને ગોદાવરીના ઘાટે જવાનો રસ્તો
બતાવે છે.)

(પડહો પડે છે.)

દ્રશ્ય ર જી

સ્થળ :—ભીલરાજનું મકાન,

પાત્રો :—ભીલરાજ; ભીલરાણી; થોડાક ભીલો; અને
ભીલરાજ કન્યા; ભીલ બાળક.

સમય :—સંધ્યાકાળ વીત્યા પછીનો.

(ભીલરાજ ચોરે મંડળી જમાવીને બેઠા છે; હુકકો ગગડાવે
છે ત્યાં ભીલરાણી પ્રવેશ કરે છે ને બોલે છે.)

ભીલરાણી :—શબરીને જોઈ ? સુવારથી ગઈ છે તે
હજી આવી જ નથી ક્યાં રખડે છે આખો દિવસ
મારી શબરી ?

ભીલરાજ :—ભલે રમે.

ભીલરાણી :—શું કપાળ ભલે રમે ! એણે ખાધુંય નથી.
રોજ આમ કરે છે. બહાણું વાય છે અને રોજ
તીરકામકું લઈને નીકળી પડે છે. એ ભલી અને
એનાં હરણાં ભલાં. નહિ ખાવાનું ભાન કે નહિ
પીવાનું. કોઈ વાઘવરૂની એને ખીકે નથી લાગતી.
કોઈને શોધવા મોકલો ને !

રાજા :—શું કામ ગભરાય છે ? હુમણાં આવતી હશે !
ભીલનાં બાળકોને તો જંગલજ એમનાં ઘર હોય.
વાઘવરૂથી એમને ઉની આંચે ન આવે; ભૂખતરસ
એમને પીડે નહિ. પીડે તો વનફળ ઓછાં છે ?—

(એક ભીલ બાળક બોલી ઉઠે છે. એનું નામ ઇચ્છન છે.
એ નજીકના એક ભીલરાજનો પુત્ર છે. આ ભીલરાજનો એ

મિત્રપુત્ર થાય. બાળક બહુ ચાલાક છે. ભીલરાજને બહુ ગમે છે. એમણે એને પોતાની પાસે રાખ્યો છે. મતંગ ઋષિને ગોદાવરીના ઘાટ આ જ બાળકે બતાવ્યો હતો.) એ બોલે છે:—

મૃચ્છન:—કહું મહુને બળર છે, એ ક્યાં ગઈ છે તે. પેલ્લા પર્વતની પાછલી ખીણમાં ફાળો ભરતી એક મૃગલીની પાછળ દોડતી હતી. સાંજ પડી એટલે મેં કહ્યું; ચાલ ઘેર, પણ એ ન આવી. કહે કે જા તું ત્યારે એકલો; આવીશ મહારે આવવું હશે ત્યારે, સમજ્યો ? આમ કહી એ ફલાંગો ભરતી દોડી ગઈ અને મહુને કાઢી મૂક્યો. હવે બોલાવી લાવું ?

(શબરી પ્રવેશ કરે છે, હાથમાં એક નાનું મારેલું હરણીનું બચ્ચું છે. મૃચ્છનના શબ્દો એ સાંભળી જાય છે ને ચાળા પાડતી બોલે છે.)

શબરી:—બોલાવી લાવું ?—ચાડીઓ.

(મૃચ્છન કંઈ બોલતો નથી. પણ આંખો કાઢે છે ને આંગળીથી ધમકા આપે છે “ યાદ રાખજો.”)

રાજા:—લે જો, આવી ત્યારી છોકરી, જોયાં એનાં પરાક્રમ ?

રાણી:—જોયાં. (શબરીને) ચાલ ઘરમાં, ભૂખ નથી લાગી ?

શબરી:—ના પેટ ભરીને બોર ખાધાં છે. એવાં તો મીઠાં હતાં ! અને બાપુજી, આ મૃચ્છુને સાફ કહી દેજો હા ! રોજ મહારી સાથે આવે છે. મહારે એનું કામ નથી. મને તીરજ તાકવા નથી દેતો. કહે છે કે નકામું જશે. લાવ હું તાકી આપું ? જાણે મોટા બહાદુર ન જોયો હોય તો !

ધમ્છન :—તું મોટી શ્વરવીર. તે દા'ડે હું ન હોત તો ખબર પડત ખબર. વાઘ ફાડીજ ખાત !

શબરી :—ખાધાં ખાધાં હવે. (એમ કહી ચાળા પાડે છે. હાથ ઝાલી એની મા શબરીને અંદર લઈ જાય છે. ધમ્છુ દોડી જાય છે.)

રાજા :—(સ્વગત) શબરી સ્વમાની દેખાય છે. એને કેાઈ મદદ કરે તે એને ગમતું નથી લાગતું. એના જેવી છોકરીઓને છોકરાઓના રક્ષણની જરૂર શાની હોય ! (ભીલો તરફ જોઈને) ઠીક ત્યારે (એમ કહીને ખાજ ભીલોને વિદાયગીરી આપે છે. ને રાણી પ્રવેશે છે.)

રાજા :—(રાણીને) આ ત્હારી છોકરી બહુ અપળ છે. ત્હારી સંમતિ હોય તો એને આપણે મતંગ ઋષિના આશ્રમમાં મૂકી આવીએ. અહીં પાસેજ ગોદાવરી તટે એ વસે છે.

રાણી :—હા સાંભળ્યું છે કે દંપતી બહુ ભલાં છે.

રાજા :—ત્હને ક્યાંથી ખબર ?

રાણી :—આપણે ધમ્છુ વખતોવખત ત્યાં જાય છે. કહે છે કે એ સ્થળપર એજ પહેલવહેલો એમને લઈ ગયો હતો. પહેલાં તો એ ખીન્યો, પણ ધીમે ધીમે એમના પ્રેમે એને વશ કર્યો. જુઓને એનામાં ફેરફાર નથી લાગતો ?

રાજા :—(વિચાર કરીને) હા ! એમ ! તેથી ત્યારે ! નહિ તો આ શબરીને એણે ક્યારનીયે પૂરી કરી હોત. ઠીક ત્યારે—શબરીને ત્યાં મૂકી આવીશું ?

રાણી :—હા જરૂર કાલેજ જઈએ.

રાજા :—તુને એના વિના ગમશે ? તુારી છોકરી બદલાઈ જશે એ તને પરવડશે ?

રાણી :—(જરા લાડમાં) આવું શું બોલતા હશે !

(પડદો પડે છે.)

દ્રશ્ય ત્રીજું

સ્થળ :—મતંગ રૂપિનો આશ્રમ.

સમય :—સુવારનો.

પાત્રો :—રૂપિ, રૂપિપત્ની, વિદ્યાર્થીઓ, ભીલરાજ, ભીલરાણી.

(ઋષિ પ્રાતઃવિધિ પરવારી તાડના પત્ર પર કંઈ લખતા હોય છે. રૂપિપત્ની વાડામાં કામ કરે છે. કેટલાક ભીલ બાળકો ત્યાં ફરતા હોય છે. સહુ પોતપોતાનું નિયત કામ કરે છે. કોઈ ગાયને પાણી પાય છે તો કોઈ ઘાસ નીરે છે. કોઈ લાકડાં કાપી લાવે છે ને કોઈ બિક્ષા માગી લાવે છે. કોઈ ગોદાવરી પર સ્નાન કરવા જાય છે. તો કોઈ પાણી ભરી લાવે છે. કોઈ જમીનમાં કંઈ વાવે છે ને કોઈ ફળ ભેગાં કરે છે.

એટલામાં ભીલરાજ અને રાણી પ્રવેશ કરે છે. સાથે નાની શગરી હોય છે. ભીલરાજ પોતાનું નામ બોલી રૂપિને દ્વરથી સાળ્યાંગ કરે છે. રૂપિપત્ની એમનું અનુકરણ કરે છે.

(રૂપિ એમને આદરથી બેસાડે છે.)

રૂપિ :—ઓહો ! પધારો ભીલરાજ ! આજે તુમે કંઈ
આશ્રમ પાવન કર્યો ?

ભીલરાજ :—રૂપિરાજ અમે તો પામર જંતુ છીએ.
આપની અમારાથી કંઈ સેવા થઈ શકતી નથી.
આપને કેાઈ ભીલો હિરાન તો નથી કરતા ને ?

રૂપિ :—ના, બધું કુશળ છે.

રાજા :—દેવ. આ બાળકી આપને સોંપવા આવ્યો છું.
એને આપની પાસે રાખો ને આપના સંસ્કાર રેડો
એવી વિનંતિ કરું છું.

રૂપિ :—ઘણી ખુશીથી; મૂકી જાયો. (અને રૂપિ રૂપિપત્નીને
બ્રમ પાડે છે.) દેવી ! શું કરો છે ? આ અતિથિ
આંગણે આવ્યાં છે એમનો સત્કાર કરો.

(રૂપિપત્ની પ્રવેશ કરે છે. અતિથિઓને એમણે જોયા ન
હોય એમ બોલે છે.)

રૂપિપત્ની :—આ પેલી તાજી વીઆએલી હરિણીને અને
એના બચ્ચાંને હમણાંજ સ્વચ્છ કર્યાં અને પેલા
મોર અને બતકને ચણ નાંખીને અહીંજ આવતી
હતી. કેમ બોલાવી મહુને, આધિ ?

(આટલું બોલતાં એની નજર ભીલકુટુંબ તરફ પડે છે
અને બોલી ઉઠે છે.)

રૂપિપત્ની :—ઓહો ! આ કેાણ ? આ કન્યા કેવી
બટુકડી છે ?

આવ બેટા. (છોકરીને વહાલથી બોલાવે છે અને એ
આવે છે.)

રૂપિ :—આ અહીંની ભીલ વસ્તીના રાજા છે અને એમની
આ બાલિકાને તમારી પાસે મુકવાજ આવ્યા છે.

રૂપિપત્ની :—હાં. તો તો બહુજ સાફ. આવ બેટા મારી
પાસે આવ (રાજરી આવી પડખામાં દબાય છે)
સાફ થયું તું આવી. સુપ્રભાત ઉઘ્યો આજે.
(રાજાને રાણી તરફ ફરીને કહે છે.) પુત્રો તો ઘણા
આવે છે અંતરનાં અજવાળાં પામવા અહીં.
પુત્રી તો આજ પહેલીજ લાગ્યા છો તુમે. મહારી
દિકરી ! (એમ કહીને એને છાતી સરસી ચાંપે છે.)
સંસ્કારને પામવાની અને પચાવવાની શક્તિ
તો તુમારામાંજ હોય છે દિકરા !

રૂપિ :—સત્ય છે. પુત્રી તો મહામાયા ગણાય.
બ્રહ્મરશ્મિની પાત્રી. એના જ ઉતાર્યાં બ્રહ્મતેજ
ઉતરે જગતમાં. અને માતાને પુત્રી તો પરમપ્રિય.
દેવી તો જુઓ ! કેટલાં આનંદમાં આવી ગયાં છે !

રૂપિપત્ની :—(કન્યાને) બેટા, તું મહારી પાસે રહીશ ને ?
જો અહીં બહુ મઝા પડશે.
(કન્યા લાનું ડોકું ધુણાવે છે.)

રૂપિપત્ની :—(રાજા અને રાણીને) તુમે એની બિલકુલ
ચિંતા ન કરશો. આજથી એ મહારી જ પુત્રી છે.

રાણી :—એ તો જણાઈ આવે છે જુઓને મહારી પાસેથી
આપની પાસે આવવામાં એને જરીએ અજાણ્યું
લાગ્યું છે ?

રાજા :—રાણી, પોતાનાં સંતાનોના જનકજનની બનવું
એમાં કંઈ વિશેષતા નથી. અન્યનાં સંતાનો

પોતાના બનાવી ઉછેરવા એમાંજ માતૃપ્રેમ અને પિતૃપ્રેમની કસોટી છે. આર્યાવર્તના આવા દેવતાઓ, આવી માતાઓ એનાં અનુપમ દૃષ્ટાંતો છે.

રાણી :—અને મહારા જેવી માતાઓ કેવું દૃષ્ટાંત પુરૂં પાડે જે પોતાની જવાબદારી બીજા પર લાદી જનનીનું માત્ર બીરૂદજ મેળવે તે, સંસારમાં સુખે ફરે તે ?

રૂપિ : રાણી, એાછું કાં આણે ! ત્હમારા શબ્દો જ ત્હમારા દિલની સાક્ષી પુરે છે. પુત્રોનો વિયોગ સહેવાતો નથી માટે જ આમ કહો છો. નિરૂપાધિક થવા તમે બાળકીને અહીં મુકી નથી જતાં. ભારતની માતાને સંતાનઉછેરનો કંટાળો હોય જ નહિ !

રાજા : ખરી વાત છે. બાળાને અહીં મુકવામાં એણે સંમતિ આપી છે તે આપના પવિત્ર સંસ્કારની છાયા મેળવવા માટે જ.

રૂપિ : એ માટે નિશ્ચિંત રહો. એનો પોતાનો આત્મા જ એને પ્રયત્ને વિકાસ પામશે (રાજા રાણીને) ચાલો ત્યારે. એમનો અમૂલ્ય સમય આપણે લઇએ છીએ.

રાણી : “હા” (જવાને તૈયાર થાય છે. પોતે સાથે આણેલાં વસ્ત્રો બાળાને આપે છે અને એને માથે લાય મૂકીને ગળગળે અવાજે કહે છે) “બેટા, ડાહી થજે હોં ! માતાજીને પજવીશ નહીં !

રાજા : (એને રમાડીને કહે છે) અમે આવીશું પાછા હોં કે ! (શજરી લાની ડોકા ધુણાવે છે ને છેવટે બોલે છે.)

શબરી : આવજો :—

(રૂપિપત્ની શબરીને પાસે બોલાવી પાછી ખાળામાં બેસાડે છે અને મોઢું ઉઘાડે છે, અને કહે છે) :—

રૂપિપત્ની : બહેન જો, ત્હારું મોઢું વાસ મારે છે ચાલ સાફ કરીએ.

(મોઢું સાફ કર્યા પછી એના ત્રાળ ચાળે છે અને એને કહેતાં કહેતાં લઇ જાય છે :—ચાલ બહેન ત્હને નવડાવું, પછી એવી સારી વેણી માથે બાંધીશ હોં !)

(પડદો પડે છે.)

દ્રશ્ય ૪ થું

સ્થળ :—મતંગ રૂપિનો આશ્રમ

સમય :—પ્રાતઃકાળ

પાત્રો :—ભીલબાળકો-રૂપિ-ધન્વન-શબરી.

પ્રસંગ :—ભીલબાળકો બેઠા છે. અને સ્વાધ્યાયનો આરંભ થાય છે. રૂપિ મંત્ર પઢાવે છે :—

રૂપિ :—સત્યવ્રતં સત્યપરં ત્રિસત્યમ ।

સત્યસ્ય યોનિં નિહિતં ચ સત્યે ॥

સત્યસ્ય સત્યમમૃત સત્ય નેત્રમ ।

સત્યાત્મકં ત્વાં શરણં પ્રપન્નાઃ ॥

બધાં બાળકો સાથે શુદ્ધ ઉચ્ચારથી મંત્ર મોઢે બોલે છે રૂપિ પૂછે છે.

રૂપિ :—ઉચ્ચાર તો ઠીક થાય છે. કંઠસ્થ પણ થયો પણ એનો અર્થ ધ્યાનમાં રહ્યો છે બાળકો ?

મુચ્છન :—હાજી. આજ્ઞા હોય તો કહું.

વિદ્યાર્થી :—(એક બીજાને કહે છે) :—જોયો ને ડાહ્યલો ગુરૂજીને વહાલો થવા કેવું ગપ્પું મારે છે ? આવડે ત્યારે કંઈ નહિ ને જાણે મોટો વેદવેતા. (અંદર અંદર ગુસપુસ ચલાવે છે.)

રૂપિ :—બોલ બેટા.

મુચ્છન :—સત્ય સ્વરૂપ પરમાત્માને શરણે જવાનું—એજ ને ?

બીજો બાળક :—જોયું, બોલ્યા !

રૂપિ :—સાર તો પકડ્યો પણ એને શરણે શી રીતે જવાય એ જાણ્યા છો બધા ? (કામ બોલતું નથી) એને ગમે તે રીતે વર્તીએ તોને ? સાચું બોલવું એને ગમે છે, નહિ ?

બધા બાળકો :—હાજી. (એટલામાં શખરી હાથમાં સુંદર કળીઓ અને વિકસિત અર્ધવિકસિત પુષ્પો લગ્ન પ્રવેશ કરે છે. ગુરૂજી પાસે મૂકીને બોલે છે.)

શખરી :—પિતાજી જીઓ ! આ કેવી સરસ કળીઓ છે ! અને આ વળી થોડી થોડી બીલી પણ છે. આની આપણા માટે માળા કરીશું. કેવી સરસ થશે ? અને આની માતાજી મહુને વેણી કરી આપશે, નહિ ?

રૂપિ :—બેટા, આ તું શું લાવી ? કુમળી કુમળી કળીઓ તોડી લાવી ? શા માટે લાવી ? પુત્રી ! તુને ખબર છે કે ઠાકોરજી રોજ એ ઉપવનમાં ફરવા જાય છે. પ્રત્યેક પાંદડે અને પ્રત્યેક કળીએ એ ખિરાજે છે. તું બધાં પુલપાન અહીં બહારી લાવે ત્યારે ભગવાનને ત્યાં કાંટા વાગે ને ! અને તું જાણે છે દિકરા ! આ કળીમાં પણ તારા જેવો જ જીવ છે. જો એને

ખીલતાં પહેલાં જ તેં તોડી લીધી. જન્મતાં જ જેમ બાળકને ગળે ટુંપો દમને મારી નાખે તેમ તને કેાઇ મારે તે લુને ગમે ? (શખરી નીચું જોઇ રહી છે. બધા છોકરાઓ અંદર અંદર ગુસપુસ કરે છે. ઇચ્છન બધા તરફ આંખો કાઢે છે. શખરી નકારમાં ડોકું ધુણાવે છે) એમ એને ન ગમે ? (ઇચ્છન હવેથી બધા છોકરા શખરીને ચીટવશે એ ખીકથી એનો પક્ષ લે છે.)

ઇચ્છન :—પણ આપણે ન તોડીએ તો યે એ તો ખરી પડવાનાં.

એક લીલબાળક :—દેખો, કેવું ઉપરાણું લે છે ! ટું ખોટું કહિતો હતો ? ચલ રે બચ્ચા. (પ્રસંગ જોઇ એક પછી એક છોકરો ખસી જાય છે.)

રૂપિ :—હા આપણે મરી જઇએ છીએ તેથી એ મરે પણ એમને મરવું ય એમનાં બહાલાંઓની ગોદમાં જ ગમે છે. એમને તમે ન મારો. કળીઓ તો નજ તોડો. ફૂલ લાવો તો ખર્ચા ખીલ્યાં વીણી લાવજો થોડાંક. (શખરીનું મોઢું વીણાઇ જાય છે.)

રૂપિ :—એટા, દિલગીર ન થા. તને લાગણી છે એજ બતાવે છે કે લહાડું જીવન ઉન્નત બનશે. ઠીક, ચાલ બહેન લહારો પાઠ તેં કર્યો છે ?

શખરી :—હાજી.

રૂપિ :—આ ભાઈઓ તો બધા ભણી રહ્યા—થઈ ગયા રકુચક્કર. આજ્ઞાનીએ જરૂર ન જણાઇ. લહારે પણ ઇચ્છન ! જવું હોય તો જ ભાઈ !

ધંધન :—ગુરુજી, વાંધો ન હોય તો અહીં છું.

રૂપિ :—ના, વાંધો શો હોય ! જો શબરી ઉપાનું ગીત ગાય છે. કેવો મંજુલ સ્વર છે એનો, નહિ ?

ધંધન :—હાજી. (શબરી ઉપાદેવીનું ગીત ગાય છે.)

ગીત :—

જાય ઉપા અરુણ સાથ મહાલતી
શી ઓમ, ટાળી અંધકાર દેતી એ સૂર્યનાં
વધામણાં. (૧)

જગ્યા જીવો કંઈ વિશ્વને જગાડતા
જયકાર સૂર્યનો કંઈ પક્ષીઓ લલકારતા
નિર્મળ નીર વહે કંઈ ગંગાને ઘાટ સખી
પનઘટની વાટ કંઈ ભમતી બાળા—૨ જાય (૨)
(પડે પડે છે)

દ્રશ્ય ૫ મું

સ્થળ :—આશ્રમ

સમય :—સાંજનો

પાત્રો :—રૂપિ; રૂપિપત્ની; અને શબરી બેઠાં છે—શબરી પૂછે છે.

શબરી :—તાત ! આ તારા આખો વખત આકાશમાં ફર્યાજ કરે છે તે એમને થાક નહિ લાગતો હોય !

રૂપિ :—ના બેટા; કર્તવ્ય કર્મ કરવામાં થાક નથી લાગતો. ઉલટો એથી તો ઉડો ઉડો આનંદ થાય છે.

શબરી :—એમને શું કરવાનું ?

રૂપિ :—આપણી ચોકી. એ વરુણ દેવતાના દૂત છે સવારે સવિતાનારાયણ આપણને જીએ છે, રાત્રે ચંદ્ર

અને તારાઓ નિરીક્ષણ કરે છે. આપણે જે સાચાં ખોટાં કર્મ કરીએ તેના એ સાક્ષી બને છે. આપણાં ખોટાં કામો જીએ છે ત્યારે એમને રડવું આવે છે.

શબરી :—ખરેખર એ રડે છે ?

રૂપિ :—હા, સવારના લીલાં લીલાં ઘાસપર પડેલાં જે જે ઝાકળનાં બિંદુઓને જોઈ તું કીલકીલાટ કરી મૂકે છે, એજ એમનાં અશ્રુ .

શબરી :—હૈં ! (એના અવાજ ગળગળો થઈ જાય છે) તો તો પેલા હરણીનાં બચ્ચાંને મહેં બાણવડે જરીક માર્યું હતું તે એમણે જોયું હશે ને ?

રૂપિ :—હાસ્તો.

શબરી :—અને પેલા મોરનાં પીંછાઓમાંથી આ એક પીછું હું ખેંચી લાવી છું તેથી એ રડશે ત્યારે ?

રૂપિ :—હા. આપણને શો હક્ક છે કેઈને હિરાન કરવાનો, ને મારવાનો ? જેણે એમને જન્મ આપ્યો છે ને જે જીવાડે છે તેજ મારી શકે, બેટા.

શબરી :—(રડી પડે છે) હવેથી એમ નહિ કરું.

રૂપિ :—બેટા તુને પશ્ચાતાપ થાય છે એટલે તારાં પાપ બળી જશે તું તારાઓની પ્રાર્થના કર, એ તુને અવશ્ય ક્ષમા કરશે.

(શબરીએ આંખો ઘુમી આકાશ સામું જોયું તે આંખો મીંચી દીધી. થોડી વાર સુધી એનાથી કંઈ બોલાયું નહિ. પછી ધીમેથી બોલી)

શબરી :—પિતાજી, આ તારાઓ મારા ન્હાનપણના પાપ માફ કરશે ?

રૂપિ :—હાં. કરશે બહેન. જો તું ફરીથી એવાં પાપો નહિ કરે તો.

શબરી :—નહિ કરું. કદિ નહિ કરું. (જોસમાં બોલે છે.)
 ન્હાની હતી ત્યારે મેં ઘણું હરણનાં બચ્ચાં માર્યા
 છે. મારા પિતા ઘેટાં ને બકરાં મારી લાવતા અને
 એમનું ભોજન અમે કરતાં. એ બિચારાં મુંગાં
 પ્રાણીઓની દયાજનક આંખો ! અરેરે વિચાર કરું
 છું ને મારી આંખે અંધારાં આવે છે ! !

રૂપિ :—બહેન હવે તું એ બધું ભુલી જા. તારું એ જીવન
 સમાપ્ત થયું. તું હવે નવજીવન પામી છે.

રૂપિપત્ની :—હા ખરી વાત છે. હવે તીરકામઠું લઈ કોઈ
 દહાડોય એ જંગલમાં દોડી જતી નથી તમે જુઓ
 તો કલાકો સુધી ગોદાવરી તીરે બેઠી બેઠી જલ-
 સંગીત સાંભળ્યા કરે છે. પરમ દિવસે પેલા
 અશોકના વૃક્ષપર ખીલી રહેલો તુરો એને તોડવાનું
 મન થયું હશે તેથી એ ગમ, એણે કંટલીયે વાર
 હાથ લાંબાવ્યો. ડાંબળીને ચીમટા ભરવા પણ
 માંડી, પણ છેવટે ન તોડ્યો, અને હાથમાં એને
 ઝાલી આંખે દાબ્યો ને ચુમી ભરી ચાલી આવી.
 બોલો, મારી દીકરી હવે કેવી ડાહી થઈ ગઈ છે ?
 એને પશુપક્ષીની ભાષા સમજાય છે. વેલ અને
 વૃક્ષની વાણીને લાગણી અનુભવે છે. ત્હમારાથીય
 આગળ વધશે ત્હમારી આ ધર્મપુત્રી !

રૂપિ :—(દર્પ પામતાં બોલી ઉઠે છે) આનંદ. આનંદ. રૂપિઓ
 તો સદા ઇન્દ્ર છે. પુત્રાત્ શિષ્યાત્ પરાજય :

(શબરી શરમાઈ જાય છે અને રૂપિપત્નીના ખભામાં
 માથું લપાવે છે.) (પડદો પડે છે.)

દ્રશ્ય ૬ છું

સ્થળ :—ગૌશાળા.

સમય :—વસંતની એક સાંજ.

પાત્રો :—પહેલાં શબરી અને ઈચ્છન; પછીથી ભીલરાજા ને રાણી, મંત્રગત્રવિ અને કાપપત્ની.

(શબરી ગાયોની જગ્યા સાફ કરે છે. ઈચ્છન ગાયો ચરાવીને આવે છે ને શબરીને બેઠાને બોલાવે છે)

ઈચ્છન :—શબરી !

શબરી :—કોણ ? ઈચ્છુ !

ઈચ્છન :—હા, શબુ ! હવે આપણે ક્યારે મળીશું ? આ ગુરુદેવના ચરણકમળ મહને છોડવા ગમતાં નથી.

શબરી :—તે શું તું જાય છે ?

ઈચ્છન :—હા, ગુરુદેવનો આદેશ છે.

શબરી :—શો ? (મોઢું જરા નરમ બનાવે છે.)

ઈચ્છન :—આજે જ પ્રાતઃકાલમાં કહ્યું—વસ. ત્હારી ઝીલવાની શક્તિ હતી એટલા સંસ્કાર તેં ઝીલ્યા. હવે જ ત્હારા ગૃહ ભણી. ત્હારા પિતાને રાજકાજમાં મદદ કર અને પ્રજાની સેવા કર.

શબરી :—મને પણ જવાનું કહ્યું છે.

ઈચ્છન :—(ખુશ થઈ જાય છે) એહો ! તને પણ ? તો તો મઝા ! ગુરુદેવ કેટલા દયાળુ છે ?

શબરી :—એ દયાળુ કહેવાય ? પોતાનાં જરૂર્યાંને કાઢી મૂકે તે કંઈ જાતની દયા.

ઈચ્છન :—જરૂર એમાં કંઈ એમનો ઉદ્દેશ હશે.

શબરી :—ગમે તેમ હો. હું એમને છોડી જવાની નથી. એમણે મહને પ્રભુની વાતો કહી છે. એમણે મહને શુદ્ધ પ્રેમ શીખવ્યો છે. એમણે જ મહને માટીમાંથી માણસ બનાવી છે. એમને મૂકીને હું નહિ જાઉં.

ઇચ્છન :—ગુરુદેવની આજ્ઞા હશે તો પણ ?

શબરી :—આજ્ઞા ! મહને !

ઇચ્છન :—હા. (એટલામાં ભીલરાજ અને રાણી આવતાં દેખાય છે તેમને બતાવતો ઇચ્છન કહે છે.) જો સહામે કેાણુ આવે છે ?

શબરી :—ઓહો ! આ તો મારાં બા ને બાપુજી ?

(શબરીના માતપિતા ભીલરાજ અને રાણી પ્રવેશ કરે છે.)

શબરી :—બા, બાપુ !

ઇચ્છન :—બા, બાપુજી ! (બન્ને પગે લાગે છે)

ભીલરાણી :—શબરી, બેટા કેમ છે ? (કહીને શબરીને પાસે લઇને પડખામાં દબાવે છે. ઇચ્છનનું માથું ભીલરાજ સુધે છે અને પુછે છે.)

ભીલરાજ :—કેમ છે, ભાઈ !

ઇચ્છન :—ખુબ આનંદ છે.

રાજા :—(રાણીને) આ આપણો ઇચ્છુ, જોયો ? ઓળખાતો ચ નથી. કેવો પહેલવાન થઇ ગયો છે ? અને સુશીલ દેખાય છે હો !

રાણી :—અને આ આપણી શબરી પણ શાણી નથી બની ?

રાજા :—(શબરી પર હાથ ફેરવતો કહે છે) સાચું છે. ઋષિરાજની યોગવિદ્યામાં ભારે ચમત્કાર દેખાય છે. મુઠીભર તાંદુલ પર એ અહીં રહ્યા રહ્યા દાનવોના દેવ બનાવે છે. સર્વ ગુણસંપન્ન બને છે. બાળકો અહીં તો—

(અને કંઈક વિચાર આવતાં શબ્દો અને ઇચ્છા તરફ ફરીને જોલે છે.)

રાજા :—શું કરો છો તમે બન્ને અહીં એકલાં ? ગુરુજી ક્યાં બિરાજે છે ?

શબ્દો :—યજ્ઞશાળામાં હશે. ચાલો લઈ જઈએ.

(બધાં જાય છે. અંદરનો પડદો ઉઘડે છે. ઋષિ, ઋષિપત્નીને રાજા ને રાણી પ્રણામ કરે છે.)

રાજા :—આ ભીલ સેવક આપના ચરણમાં નમન કરે છે.

ઋષિ :—કલ્યાણમસ્તુ. પધારો, બેસો, દંપતિ આ આસન પર.

રાજા :—ગુરુદેવ શી આજ્ઞા છે ? કેમ બોલાવ્યો હતો મહને ?

ઋષિ :—બોલાવ્યા હતા શબ્દોને લઈ જવા.

રાજા :—હેરાન કરે છે મહારાજ એ આપને ?

ઋષિ :—ના છોકરી બહુ સરળ અને શાણી છે. આટઆટલા બાળકો આવ્યા ને ગયા પણ શબ્દો જેવું નિર્મળ મન મહેં કોઈનું જોયું નથી. એની શ્રદ્ધા અપાર છે. પણ હવે એ વયમાં આવી છે. યોગ્ય પાત્ર જોઈ આપને કે એની શક્તિ અછતી ન રહે.

ઋષિપત્ની :—ઈચ્છા તરફ એનો પક્ષપાત દીસે છે.

ઋષિ :—મારા ધ્યાનમાં છે એ સઘળું; તેથી તો મહેં આમને બોલાવ્યાં છે.

રાજા :—મારા મિત્રનો એ પુત્ર છે. સાથે જ ઉછર્યાં છે. શબ્દો અને એ; ઇશ્વરે યોગ આપ્યો, સંસ્કાર પણ સાથે જ મેળવવાનો પ્રભો ! આપની પ્રતિભા એનામાં ય પડી છે.

ઋષિ :—વાદળી તો વરસે સરખી જ બધે. પણ ઝીલણહારાં પાત્રો તો નોંખાંજને ! મારી શબ્દોએ એ અમૃતનાં

પાન પચાવ્યાં છે. એનાં મૂલ્ય મૂલવશે એ પર કળશ
ઢોળાશે સાંઢણીના.

રાજા :—આપનો આશીર્વાદ મંચુ છું.

રૂપિ :—પ્રભુ કલ્યાણ કરો સહુનું. સર્વે જનાઃ સુખિનઃ સન્તુ સર્વે
સન્તુ નિરામયાઃ ।

રાજા :—આપની એ ભાવના ફલવન્તી નિવડો.

રૂપિ :—કેમ કુશળ નથી શું સર્વે ? છે કંઈ આપત્તિ પ્રજાજનોમાં ?

રાજા :—જ્યારથી આપના પુનિત ચરણકમળ આ ભૂમિપર
પડ્યાં છે. ત્યારથી અમારા આંતરકલહ તો શમવા માંડ્યા
છે. અમે ભીંતો રહેજ રહેજમાં ટટો કરી બેસતા, ને
ભાઈભાઈનાં માથાં વાઢી નાખતાં અમને વાર લાગતી
નહિ. આજે અમે એ અંદર અંદરનાં પંરઝેર ભૂલવા
લાગ્યા છીએ. અમારું સંગઠન થતું જાય છે. પ્રભો ! એ
બધો ઉપકાર આપનો જ છે. જરૂર હતી આવે જ
સમયે આપની અહીં પધારવાની.

રૂપિ :—તો સુખેથી પ્રજાની સેવા કરો. એમાં પ્રભુ રહેલો છે.

રાજા :—દૂર રહ્યે રહ્યે પણ આપની આશિષથી અમે એ કરવા
તો ભાગ્યશાળી થઈશું પણ રાવણ આગળ વધતો આવે
છે. દંડકારણ્ય લગભગ એણે તાબે કરી લીધું છે છતાં
એની ભૂખ હજી ભાંગતી નથી. અમારા સ્વતંત્ર પ્રદેશો
કે દાંડાના ખંડીઆ બની ગયા છે. અમારા કુસંપનાં ફળ
અમે ચાખ્યાં. અમારું બાહુબળ, બુદ્ધિબળ વગર
નકામું ગયું. પ્રભો ! એને તો દસ દસ માથાં છે. એની
દસગણી બુદ્ધિએ સર્વને પાછા પાડ્યા. મન્દ્ર, વરૂણ ને
વાયુ જેવા દેવાને એણે વશ કર્યા છે. તો અમારી શી

ગણુત્રી ? એના વૈભવનો તો પારજ નથી. સોનેથી મઢી છે એની નગરી આખી, તોય અમને લુટતો જાય છે. એ જ છે એક મહાન કષ્ટ છે.

રૂપિ :—“ ભીલરાજ તૃણા ચીરક્ષુધાત્રી છે. એને જેમ સંતોષવા પ્રયત્ન કરીએ તેમ એની ભુજ વધારે વધે છે. દેવોના કરતાં ય એનામાં આત્માના તેજ વધારે ઉતર્યાં એટલે એણે દેવોને જીત્યા પણ એના એ પ્રખર ખીણોમાં અટવાઈ રહ્યાં છે રાજન ! એ તેજે એને મહાન થવા પ્રેર્યો. મહાવાકાંક્ષાએ એને સત્તાભૂખ્યો બનાવ્યો. સત્તાએ એને પ્રમાદ શિખવ્યો અને પ્રમાદમાંથી લોભ ઇર્ષ્યા, દ્વેષ ને હિંસકવૃત્તિ વધતી ચાલી. શક્તિનો પ્રવાહ એનામાં અવળો વહ્યો પણ ખાત્રી રાખજો કે માનવ માનવનાં ગળાં કાપીને સ્થપાયલાં ને વિકસાયલાં સામ્રાજ્યને પણ અવધ્ય હોય છે. રાજન ! પ્રેમ જ એક નિરવધિ છે. જગતની સ્થિતિ પ્રેમમાં જ છે સત્તા, લોભ માનવનો મોટામાં મોટો શત્રુ છે એ વિરાટ પ્રભુના દર્શન આડી દિવાલ ચણે છે. પરમ પ્રેમના પ્રકાશને એ ઢાંકી દે છે. રાજન ! બાળક જન્મે છે, વિરાટ ભાવે વિશાળ અને અભેદ દૃષ્ટિ લઇને; માનવની દુષ્ટ બુદ્ધિ બનાવે છે. એને સ્વાર્થી, સંકુચિત, ભેદબુદ્ધિ-બટુકજી.”

રાજા :—દેવ, આપની જીવન સુવાસ એને અસર કરશે, કદિ ?

રૂપિ :—અમારું તો બ્રાહ્મણ માનસ છે. પ્રેમ ને ઐક્ય અમારું જીવન સૂત્ર છે સત્યની ઇષ્ટિકાથી આહુત્સાને પગથીએ ચઢી અમે તો ઇચ્છીએ છીએ વિશ્વ બ્રહ્મા એજસ પામવા અમારો મંત્ર હુઃસાધ્ય છે. જાણો છોને રાજન !

પોત્તી માટીમાં ભૂમિકા તૈયાર કરવાનું કામ સરળ બને છે. મહારી શબરીએ મહારે પ્રેમમંત્ર ઝીલ્યો છે. ત્હમે બધાં ઝીલતાં આવો છો. પણ રાવણ જેવા ખડકાળ પ્રદેશને પલાળવા તો કેાઇ મહાન વિભૂતિની આવશ્યકતા છે. રાવણનું ક્ષત્રિયત્વ અધમ અતિરેક પામ્યું છે. એ અતિરેકતાને ઓગાળશે એ વિભૂતિ કેાઇ નવસાધને. અમે તો એ વિભૂતિની પૂર્વપીઠિકારૂપે જન્મ્યા છીએ. અમે ભૂમિકા તૈયાર કરીએ છીએ તે પર થઇને પધારશે એ દેવમૂર્તિ. એ પ્રેમળ જ્યોત હશે, છતાંય પૂર્ણ મૂર્તિ હશે. હજારે મસ્તક અને હજારે હાથ એને હશે. શું કરશે ત્યારે એની સામે આ દસ માથાં ને વીસ હાથ ? નિશ્ચિંત રહો રાજન્ ! સમય આવે છે.

(રાજા હાથ જોડી નતમસ્તકે સાંભળી રહે છે. શબરી અત્યાર સુધીમાં પાછળથી આવીને બેસી ગઇ હોય છે તે બોલી ઉઠે છે.)

શબરી :—એવા કેાણુ દેવતા છે ? ક્યાં છે ? મને કેમ આંત્રે એમનાં દર્શન કરાવ્યાં નથી ? કરાવશે—બાપુ !

રૂપિ :—થશે જ બેટા—મહારે નહિ કરાવવાં પડે. ત્હારી ઇચ્છા હશે તો શા માટે દર્શન નહિ થાય ? તું તૈયારી કર અને એ પોતે પધારશે. ત્હારે ક્યાંય જવું નહિ પડે.

શબરી :—“ પ્રભુ પોતે પધારશે—હું તૈયારી કરું તો ? હા. તૈયારી કરું ! શી કરું ?

(પડદો પડે છે.)

દ્રશ્ય ૭ મું

સ્થળ :—શબરીના લગ્ન સ્થળની નજીક લગ્નમંડપ વેદી વગેરે.

સમય :—સાંજ પછીનો.

પાત્રો :—શબરી; ભીલરાણી; ભીલો ગીત ગાય છે; ઇચ્છન.

(શબરીના લગ્નોત્સવ નિમિત્તે ભીલોનું નૃત્ય અથવા ગીત ગવાય છે. એ પુરૂં થયે શબરી અને એની મા પ્રવેશ કરે છે તે શબરી માતાને વૂછે છે.)

શબરી :—મા, પાછલા વાડામાં આટલાં બધાં ઘેટાં ને બકરાં કેમ બાંધ્યાં છે ?

મા :—કેમ ત્હારાં લગ્ન છે ને ?

શબરી :—હા પણ તેમાં એમનું શું કામ ?

મા :—કેમ બેટા કાલે બધાંને જમવાનું કહીશું ને ? જન આખી અહીં જ જમશે. ઇચ્છનને અને ત્હારે માટે સહુથી સારા ઘેટાંને વધેરશે.

(રાણીને બહારથી કામ બોલાવે છે તે ચાલી જાય છે.)

શબરી :—(સ્વગત) અરે રામ ! આજે આ આનંદકલ્લોલ કરતાં નિર્દોષ પશુઓને મારી નાંખવામાં આવશે—કાલે ? શા માટે ? મ્હારું લગ્ન થવાનું છે તેથી ? લગ્ન ? કેની સાથે ? ઇચ્છુ સાથે ? ઇચ્છુ ! તું પણ ગુરુઘેર રહ્યો છે ત્હારા જીવનમાં હજીયે હિંસા ટકી રહી છે ? આપણે સાથે એ જ ભોજન કરવાનું ? મ્હારે ત્હને રોજ રાંધી આપવાનું. અરેરે કેમ બનશે ?

(એટલામાં ઇચ્છન પ્રવેશ કરે છે. શબરીને પોતાના નામથી કંઈ બોલતી સાંભળે છે, અને એને ઉદાસ દેખે છે. કામ નથી એમ

ગાણી હાથે આવતો હોય છે પણ શખરીનું ઉદાસીન મુખ જોઈ થંભી જાય છે. જેવટે પૂછે છે.)

મુચ્છન :—શખુ ! શખુ ! (ખભે હાથ મૂકવા જાય છે. શખરી ચમ-
કાને કિચું જુએ છે. પણ કંઈ જોલતી નથી. હાથ ખમ્બેડી
લે છે થીમેથી) “ શખુ કેમ જોલતી નથી ? ઉદાસ કેમ
છે ? કાલે આપણા લગ્ન છે. અને આજ આમ કેમ ?
આવી ગમગીન તો મેંડેં તુને કદી નથી જોઈ. જો ! આમ
જો ! કાલે ગુરુજી અને માતાજી પધારશે. આપણને
આશીર્વાદ આપવા.”

શખરી :—આશીર્વાદ ? શા ? હું—વિચરી જાતે મહારા સકલ
સંસ્કાર અનાયો જની ભોગવજ્ઞે સૃષ્ટિ બધી. અને વિશ્વ-
પ્રેમના પરમાત્મ્ય શિખર પરથી ગળડજ્ઞે હિંમ્મામરી
ખીણોમાં યુગોનાં યુગો સુધી એ જ ને ? એ જ આશિષ
જોઈએ છે ને તુને ?”

મુચ્છન :—આજે તુને આ શું થયું છે ?

શખરી :—નજર નાંખ જો પડણે, મારા બાલસખા, આપણા
પ્રેમમિલનની પ્રથમ આહૂતિઓ ! એ નિર્દોષ પ્રાણીઓની
કતલ પર આપણાં લગ્નોત્સવનાં મંડાણ મ ડાશે—કાલે !

મુચ્છન :—“પ્રિયે ! પ્રણાલિકા છે એ તો !

શખરી :—પ્રણાલિકા ? આ પ્રણાલિકાઓથી તો પર જવાનું
હતું આપણે. હજીય તુને આ બધામાં રસ છે શું ? આ
રીતે ગુરુજીના પ્રેમનો આદર્શ જગતમાં શી રીતે
પ્રસારીશ તું ?

મુચ્છન :—શખરી તું લાગણીવશ બની ગઈ છે. તુચ્છ વિષયને
મહાન રૂપ આપે છે. રાજવીના જીવનની જરૂરિયાતોને
ગુરુજી નકારશે નહિ.”

શાખરી :—જરાજર છે. નળજાંને મારી જળીઆએ રાજ્ય કરવું એ છે રાજવી જીવનની જરૂરિયાતો. ઇચ્છન ! પિતાજીનું નાનકડું રાજ્ય એ આવશ્યકતાએ પોષવા એછું પડશે ! તહુમારાં મેઢાં ને કુતરાંકાગડા ને ખીસકોલીએને ભરવા આ નવખંડ પૃથ્વીય ન્હાની પડશે ઇચ્છુ ! નથી પઢ્યો નથી પઢ્યો તું પ્રેમના પાઠ. પોયાંજ ઉચ્ચાવ્યાં છે તહે ! ! જા. નષ્ટ થઇ મહારી સર્વ આશાઓ, તહે મને ચાહી. હું સમજી વિશ્વને ચહાતાં તું શિખ્યો ! એકનાં બે થયાં. બે મળી એક થઇશું. સાક્ષાતકાર કરીશું એ પ્રેમજા જ્યોતિનો જીવનમાં ને વિશ્વને ભરી દઇશું એ પુનિત પ્રકાશે. આપણા ગૃહસ્થ જીવનનો, આપણા બાલપ્રેમના આ વિકાસનો હું એ અર્થ સમજી હતી. ધાર્યું હતું આપણે સાથે સિંહાસન રચીશું ત્યાં ને પ્રભુ બિરાજશે એ પર. પણ નહિ, નહિ બને એ. (એમ કરી આંખિ લાથ લઇ શાખરી બેસી જાય છે. ઇચ્છુ એને શાંત પાડવા પ્રયત્ન કરે છે.)

ઇચ્છન :—શબ્દ, શબ્દ.

શાખરી :—ઇચ્છુ તું જા. (એમ કહેતી ઉભી થઇ જાય છે.)

ઇચ્છન :—પણ

શાખરી :—પણ બાણ નહિ. તું જા ને તું જા. જતો રહે અહીંથી ને છોડી દે મને એકલી. (ઇચ્છુને કાઢી મૂકે છે ને પોતે પણ જાય છે, કામને કહ્યા વગર જંગલની ફાડીએ વટાવતી સફાળી ગુરૂ ઘેર નાસી જાય છે. જતાં જતાં ગીત ગાય છે. અહીં દૃશ્યમાં દૃશ્ય બદલાય છે અને વનવાટિકામાંથી પસાર થતી એને બતાવી પછી બહારનો પડદો પાડવો)

(પડદો પડે છે.)

દ્રશ્ય ૮ મું

સ્થળ :—રૂપિની પર્ણકૃટિ

પાત્રો :—રૂપિ; રૂપિપત્ની; શબરી.

(રૂપિની પર્ણકૃટિનું આરણ્યું શબરી ખખડાવે છે.)

રૂપિપત્ની :—કેણુ છે એ.

રૂપિ :—હશે કે રાહ ભુલ્યું. ખોલો દ્વાર ને આપો આશ્રય.

શબરી :—પિતાજી, માતાજી, એ તો હું શબરી છું.

રૂપિ :—શબરીનો સ્વર છે.

રૂપિ :—એ ક્યાંથી ? ઉભી રહે બેટા. (રૂપિપત્ની બારણું ખોલે છે.

શબરી એકદમ દોડતી દાખલ થઈ ગુરૂચરણમાં પડે છે.

રૂપિ :—બેટા, કેમ પાછી આવી ?

(શબરી રડી પડે છે.)

શબરી :—બાપુ ! મહને લહમારી પાસે રહેવા દો. મહને ન મોકલો, ન મોકલો એ હિંસાપૂર્ણ સંસારમાં. મહને સ્થાન આપો લહમારા હયામય અંકમાં. મહારે ગૃહસ્થાશ્રમી નથી થવું. મહારે તો દેવનાય દેવ-રાજનાય રાજનાં દર્શન કરવાં છે. નૈયારી કરવા દોને બાપુ, અહીં.

રૂપિપત્ની :—મલે આવી બેટા. બધાય છે પણ તું તો મહારી આંખની પુતળી છા. લહને મોકલવી જ મહને તો ગમતી ન હતી.

રૂપિ :—વસંતના આવતા વધામણાને આદર આપવા મહેં લહને મોકલી હતી. પણ દેવલોકને વધામણે લહને તો વધાવી છે. મહને સમજાયું છે બધું. એ સંસાર લહારે માટે નથી. ગૃહસ્થધર્મ લહમારા જેવા માટે આવશ્યક ન

હોય. તું તો મહાન છે અને બનશે હજી. રહે બેટા અહીં જ રહે. આજ ત્હારું ઘર છે. ત્હારી આત્મસુવાચ અહીંથી જ ભલે પ્રસરે સકલ વિશ્વમાં. હું ત્હારા પિતાને કહાવું છું કે શબરી હવે ત્હમારી જ પુત્રી નથી રહી. નહિ વરે એ કોઈ માનવતંતુને. એનો તો સંસાર વિશાળ બન્યો છે !! બેટા નિર્ભય થા !

(પડે પડે છે.)

દ્રશ્ય ૯ મું

સ્થળ :—ઋષિનો આશ્રમ.

પાત્રો :—મતંગઋષિ; ઋષિપત્ની; શબરી.

(એક ખાટલા પર દર્ભાસન પાથર્યું છે તે પર મતંગઋષિનું અતિશય કૃશ થઈ ગયેલું શરીર સ્થતું છે. પાસે એવાં જ જર્જરિત થઈ ગયેલાં ઋષિપત્ની અદેલીને બેઠાં છે. શબરી ગુરૂજનાં પગ તળાંસે છે. અને ખૂબ ઉદ્વિગ્ન થઈ નિશ્વાસ નાંખે છે.)

ઋષિ :—બેટા, તું નિઃશ્વાસ શા માટે નાંખે છે ?

શબરી :—(ગળગળે અવાજે) પિતાજી, આપના અને માતાજીના શરીરની આ સ્થિતિ જોઈ મહાને અમંગળ શ કા થાય છે.

ઋષિ :—બેટા, એમાં અમંગળ જેવું શું છે ? મૃત્યુને તું અમંગળ માને છે ? એ તો માતા જેવું છે. રાત્રે થાકી ગયેલા બાળકને મા જેમ ઘરમાં બોલાવી લઈ સુવાડી દે છે, તેમ નિઃપ્રયોજન થયેલા શરીરને રૂદ્ર ભગવાન પોતાની ગોદમાં સુવાડી દે છે. જન્મ્યું તે જવાનું. એનો શોક ન ઘટે બહેન.

શબરી :—બાપુ, બાપુ. આવું ન બોલો. મ્હારું કેાણ ?

ઋષિ :—બહેન, પ્રભુ તો સર્વત્ર વિરાજી રહ્યો છે. પણ મહાન વિભૂતિઓમાં ત્હને તારો દેવ લાઘશે. (ઋષિનો અવાજ

થયરે છે. એ આંખો મીચી દે છે અને એક હાથ શખરીના મરતક ઉપર રહેવા દબ ખાંડે છે.)

રૂપિ :—ખેટા ત્હારું કલ્યાણ થાઓ. ઓં શાન્તિઃ શાન્તિઃ

રૂપિપત્ની :—શું પ્રભુ ? જીવનયાત્રા પુરી થઈ ? હા, ચાલો.
(અને રૂપિપત્નીનું પ્રાણપ્રતિજ્ઞાં પણ ઉડી જાય છે.)

શખરી :—(ગભરાઈને) ઓ પિતાજી, એકદમ જોલતા કેમ બંધ થયા ? જોલો ફરી જોલો એ મધુર વચન. મહને એક વાર શખરી કહીને જોલાવો, ગાંડી કહીને જોલાવો ફરી તાત !
(એમ કહી શખરી મૂર્છિત થાય છે.)

(પડદો પડે છે.)

દ્રશ્ય ૧૦ મું

સ્થળ :—ભરદ્વાજમુનિનો આશ્રમ

પાત્રો :—ભરદ્વાજમુનિ; બીજા મુનિઓ; શખરી.

(મુનિમંડળી બેઠી છે. શખરી આવે છે અને ભરદ્વાજમુનિને સાબ્દાંગ પ્રણામ કરે છે.)

શખરી :—મુનિવર્ય ! આ મતંગપુત્રી આપને પ્રણામ કરે છે !

ભરદ્વાજ :—આવ ખેટા, આવ. બેસ. મહારો આશ્રમ પાવન કર્યો ત્હોં. રૂપિવર્યના દેહવિલય પછી લાંબે સમયે જોઈ ત્હને. બહુન કુશળ છે ને ત્હારાં આશ્રમવાસી પશુપક્ષીઓ.

બીજો રૂપિ :—કેણુ આ શખરી ? ઓળખાતી પણ નથી. કદ્દ થઈ ગઈ છે.

ત્રીજો રૂપિ :—બહાવરી જણાય છે. જાણે કશુંક શોધતી હોય છે.

ભરદ્વાજ :—મુનિગણો આજે તો બધા સમાચાર શુભ જ સાંપડે છે. જુઓ ભીલ બાળાનું જીવન ? સત્સંગથી કેટલું ધન્ય બન્યું ?

અધા રૂપિઓ :--સાચું છે. એ તો વંદનીય છે (એમ કહી અધા
શબરીને પ્રણામ કરે છે.)

ભરદ્વાજ :—ગુણાઃ પુજાસ્થાનમ ગુણિપુ નચ લિંગં નચ વયઃ અને
 બીજું સમાચાર મળ્યા છે કે રઘુકુળભૂષણ, કૌશલ્યાનન્દન
 શ્રી રામચન્દ્ર વનવાસ પધારે છે.

એક રૂપિ :—કેમ !

ભરદ્વાજ :—આ કુંકેયીને પ્રતાપે. પિતાની આજ્ઞા થમ કે બાર વર્ષ વનમાં જાવ્યા. કુંકેયો આજ્ઞાધારી રાજકુમાર !

બીજો મુનિ :—એકલા વિચરે છે ?

ભરદ્વાજ :—બ્રાતા લક્ષ્મણ અને કુળવધુ સતી સીતા સાથે છે.

ત્રીજો મુનિ :— ખરેખર ?

અથા મુનિ :—ચાહો કેટલું ધીરહાત્ત ને ત્યાગમય જીવન !

પાંચમા મુનિ :—એજ પરમાત્માની વિભૂતિ.

છોડા સુનિ. — પ્રભુ એવી વ્યક્તિઓમાં જ પ્રગટે છે.

સાતમા .--એતુ' વનગમન સહેતુક જ હશે.

ભરદ્વાજ :-- ધન્ય બનશે જીવન જેમને એમના પુનિત ચરણના
દર્શન થશે તેમનું.

શબરી :—કેણ ? પ્રભુ પધારવાના છે ? રામ આવે છે ? વિભુ
અવતરે છે ? એ રામ ! પ્રભુ ! ક્યાં છે ? ક્યારે આવશે ?
હા ! તાત ! તુમે કહતા હતા કે તું તૈયારી કર. તારી
પાસે આવશે. હું જાઉં છું. જાઉં છું. મહારે ત્યાં પ્રભુ
પધારવાના છે. (આમ બોલતી શબરી ચાલી ગય છે. મુનિ
મંડળી આશ્ચર્ય થઈ ગયેલા રહે છે ને ધન્ય ધન્ય અટકાવે બોલે છે.)
(પડદો પડે છે.)

દ્રશ્ય ૧૧ મું

સ્થળ :—શબરીનો આશ્રમ.

પાત્રો :—શબરી; રામ; લક્ષ્મણ.

(શબરી ઘડીકમાં આશ્રમમાં ઝાડુ કાઢે છે તે ઘડીકમાં બધું આધુ પાછું કરે છે. મૃગયર્મ બીછાવે છે તે બોલતી જાય છે.)

શબરી :—અહીં પ્રભુ પધારવાના છે એકલા નહિ હો ! લક્ષ્મી સાથે છે. (જૂમ પાડે છે.) ઓ રામ ! ઓ સીતા ! પધારો. પધારો. લક્ષ્મણ તમેય આવો. (કાંઈતે દેખતી નથી.) લાવ. એમને માટે ફૂલ તોડી લાવું. અહ ! ફૂલ તોડાય ? (એમ કહીને વીણે છે) છી આ તો કચરાવાળાં છે. ચીમળાઈ ગયાં છે. (પાછી જરા ચારમાં બોલે છે.) તોડાય. પ્રભુને માટે તો તોડાય. મારા રામ માટે તો તોડાય. (અને થોડાં ફૂલ તોડે છે. હસતી જાય છે અને રત્નપતિ રાધવ રાજરામ પતિત પાવન સીતારામ. એમ ગાતી જાય છે. ફૂલની માળા બનાવે છે. બોલે છે.) આ મહારા રામની. આ મહારી સીતાની. લક્ષ્મણ તને ન આપું હા-ફૂલ ન તોડાય. લે. લે તને પણ આપીશ પાછી લીધી થાય છે. જૂમ મારે છે. રામ ! ઓ રામ ! ક્યાં છો ? ક્યાં છો ? આવોને હવે ઝટ. આ માળા સૂકાઈ જાય છે હા, રામ તમને ભૂખ લાગી છે નહિ ? ઉભા રહો ત્યારે થોડાં ફળ વીણી લાવું (ફળ વીણે છે. વીણતી વીણતી ફરે છે એટલામાં રામ અને લક્ષ્મણ પ્રવેશ કરે છે.)

રામ :—ભાઈ લક્ષ્મણ ! ક્યાં હશે એ ભીલકુમારી ! ભરદ્વાજ મુનિએ વાત કરી છે ત્યારથી મારી આંખો તો આ વનમાં

એને જ શોધી રહી છે. એના જેવો પ્રેમ માનવતનુમાં શક્ય હશે ખરો ?

લક્ષ્મણુ :—આપના પર કેાણુ પ્રેમ વરસાવતું નથી ? જ્યાં જ્યાં આપનાં ચરણક્રમણ પડ્યાં છે; ત્યાં ત્યાં પ્રેમ, પ્રેમને પ્રેમ જ પ્રકુલ્લી રહ્યો છે. એક જણુ છે, હા ! એક છે નગુણુ જેણુ મહાનુભાવને વનની વાટ બતાવી.

રામ :—(લક્ષ્મણુને બોલતો અટકાવી) બંધુ ! એમ ન બોલ. ઉપકાર છે એ આપણી અપર માનો. એને નિમિત્તે તો કેટકેટલી પ્રેમળ મૂર્તિઓનાં દર્શન કરવા આપણે ભાગ્યશાળી બન્યા છીએ.

(ચાલતાં ચાલતાં શબ્દો પાસે આવી પહોંચે છે. શબ્દો બોર વીણે છે. ચાખતી જાય છે ને બોલતી બોલતી ગોઠવતી જાય છે.)

શબ્દો :—ભાવશે. ભાવશે મહારા રામને આ બોર ! ભાવશે, મીઠાં મીઠાં જોઈને રાખું છું. તમને ભૂળ લાગી હશે. તરસે પીડાતા હશે. આ અટવીમાં અટવાઈને આનાથી તરસેય છીપશે પ્રભુ ? પધારો. પાવન કરો આ રંક કુટિરાને. આરોગો આ બોર.”

(શબ્દો રામને જોયા વગર જ બોલે છે. હજી એ રામ લક્ષ્મણુને દેખતી નથી એટલે વિદ્વળ બની ગાય છે.)

મિલ જના રામ પિયારે

નયના તલસે તેરે દેખનકે—મિલ.

વન પ્રમોદ મેં ખડી પુકારું, સુનીએ રૂપ ઉજારે

સુંદરશ્યામ કમલદલ લોચન,

મેરે નયનકે તારે—મિલ.

(રામ અને લક્ષ્મણ એના શબ્દો સાંભળે છે. ને પાસે આવે છે. રામ આગળ આવે છે ને શયરીને મથ્રે હાથ મૂકી બેસે છે.)

રામ :—શયરી.

(શયરી એકદમ ચમકીને ઉચ્ચું જીવે છે ને સાક્ષાત રામચંદ્રજીને જુએ છે શયરી હર્ષધેલી થઈ જાય છે ને બેસી ઉઠે છે.)

શયરી :—ઓહ ! આબ્યા ? આબ્યા ! મારા દેવ ! પધારો. ક્યારની રાહ જોતી હતી તમારી. આ લુબ્યા પક્ષીઓ કહેતા ચ નથી કે આપ પધાર્યા છો. કાલે જ ગોદાવરીને કહી આવી છું કે તારા તનને આફ કરવા રખે મારા રામના ચરણને પહેલાં તું પધરાવતી. હા. પણ પ્રભુ લાગતું હતું હોં કે ! પેલા એમવિહારી ચ દ્રને ઝાંખા થતો દીઠો ત્યારથી જ જાણ્યું કે મારા રામચંદ્ર પધારે છે હવે. એટલે જ એની કળા કરમાય છે.

(રામ બેસી જાય છે લક્ષ્મણ પાછળ ઉભો રહે છે)

રામ :—લાવ શયરી, આ શું છે ? લાવ બહુ ભૂખ લાગી છે. પણ જોજે હોં ખાટાં ન હોય.

શયરી :—ના પ્રભુ ! ચાખીને જ મૂક્યાં છે.

રામ :—લાવ ત્યારે (રામ બેસે ખાય છે ને શયરી ચ્યુપતિ રાધવ રાજનરામની ધુન મચાવે છે.)

રામ :—ઓહ ! કેવાં મીઠાં છે બોર આ. માતા કૌશલ્યાએ પણ આટલા પ્રેમથી મને ખવડાવ્યું નથી કરી.

શયરી :—(હર્ષધેલી થઈ ચરણમાં ઢળા પડે છે.) ઓહ ! પ્રભુ ! !

ટેબલો

(પડદો પડે છે.)

— સંપૂર્ણ —

શકુંતલાના સાન્નિધ્યમાં

સ્થળ :—કોલેજમાં વિદ્યાર્થીનીઓને બેઠાવાનો એક ખંડ.

સમય :—પહેલા સમયની અગાઉ અર્ધા કલાકનો.

સાધનો :—એક ટેબલ. બે ચાર ખુરશીઓ. એક ન્હાની ચોપડીઓની ઘેડી.

પાત્રો :—તિલોત્તમા, શીરીન, લલિતા, સરયુ, સ્નેહલતા, કુજબાળા

(પહેલાં કપડાં છે ને તિલોત્તમા પ્રવેશ કરે છે. બોલે છે :—)

તિલોત્તમા :—ફાવી, ખૂબ ફાવી. આજે બરાબર લાગ આવ્યો. જાણું છું ને આ આપણા મી. ઝવેરી ઝોકાખાઉ. રોજ કોલેજમાં વહેલા આવે છે. ચાર ટાયલ લીધી ફર્સ્ટ ઇયરમાં ચાર ! તોય આવડું મોટું મોટું !! (ગોળ આંગળી ફેરવીને બતાવે છે) આવ્યા હતા આપણી પાછળ—લયલા મજનુનો પાઠ ભણવા. ચંપલ એક લગાવી દીધી. (ચપટી વગાડીને) થયા રકુચકર. મોટું કહું છું ! ફાવી-ઠીક ફાવી. હા. પણ હું વહેલી કેમ આવી છું એ તો ભુલી જ ગઈ (લગભગ આંગળી અડકાડી) આવ્યું યાદ ! ઠીક થયું ! ફાવી, એમાંય ફાવી ! કેઈ હજી આવ્યું નથી એટલે મઝાડ પડશે (કાંટા-ઘડીઆળા સામે જોઈને) અડધો કલાક વહેલી છું. ચાલો ત્યારે અજમાવીએ. પાછા ફરીવાર.

(એક ખુરશી પર બેસે છે ધુમટો કાઢે છે ને ધુમટાની બહાર આંગળી રાખીને પ્રાણાયામ કરે છે. એટલી વારમાં સ્નેહલતા નામની

એક છોકરી પ્રવેશ કરે છે. પુરશી પર લાજ કાઢીને કામ બેઠેલું જોઈને ચમકે છે. પાસે જઈને ખાત્રી કરે છે.)

સ્નેહલતા;—અહુ ! આતો આપણા તિલોત્તમા બહેન ! ધુમટો કાઢીને બેઠાં છે. અંતરમાં કોઈની પરીક્ષા લેતાં હશે કોલેજ એ માટે યોગ્ય સ્થાન છે. ઘરનાં કોમ જાણે નહિ ને બે વાત પણ અરે એ તિલુ ઉઘાડ ત્હારો ધુમટો. હુ' તો જાણી ગઈ (તિલોત્તમા નથી ઉઘાડતી એટલે ગાવા માંડે છે):—

ધુંધટકા પટ ખોલ રે
તો હે પીયુ મીલેંગે—ધુંધટકા

(એની એ લાઇન બે ત્રણ વખત ગાય છે. હજુએ તિલોત્તમા જનમૂત નથી થતી. એટલે સ્નેહલતા એની પાસે જઈ એના ધુમટો ઉઘાડી નાંખે છે પાછળથી એના ખભા પાસે ઉભી રહી એક લાથે ખભા હલાવી ખીજે લાથે ધુમટો ઉંચો કરે છે. વાંકું જોઈને)

(તિલોત્તમા જનમૂત થાય છે અને ગુસ્સામાં બોલે છે.)

તિલોત્તમા :—કોણ સ્નેહલતા ? તું તે છોકરી છે કે છીપર ? ડિસ્ટર્બ (Disturb) ન કર. ખરું કહું છું. એવી મશકરી ઘેર ગમ્મ હા.

સ્નેહલતા :—પણ એકાંતમાં કોની માળા જપે છે એ તો કહો ?

તિલોત્તમા :—જાણ્યા કર્યા વિના હાપણ ન કર.

સ્નેહલતા :—પણ આ માળા શી ? અહીં કોલેજમાં આ ઢોંગ ધતુરા શા ? (એમ કહીને માળા ફેંકી દે છે.)

તિલોત્તમા :—(ઉશ્કરાઈને) હેમ યુ મીસ્વીવ્યસ ગર્લ. આર યુ ઇન્સલિટિંગ મી ? નોટ મી, નોટ એન્ડ્રી માય ફાધર, બટ માય ડિવાઈન ગારલેન્ડ ! ડિવાઈન પાસ્ટ !! ડિવાઈન વર્લ્ડ !!! (પ્રત્યેક વાકય એક પછી એક વધુ ને વધુ જુસ્સાથી બોલે છે.)

સ્નેહલતા :—અરે, અરે, એકસકચુઝ મી. મીસ બોડીવાળા !

શાન્ત થાઓ, શાન્ત થાઓ. વોટ ઇઝ ધ મેટર ?

તિલોત્તમા :—(શાન્ત થઇને) ત્યારે એમ સીધી વાત કરને ?

સ્નેહલતા :—લો સીધી કરી-કહો હવે.

તિલોત્તમા :—પહેલા પેટી માળા લઈ આવ. એને પગે લાગ. પછી કહું.

(હ્યો, અમ કહી સ્નેહલતા માળા ઉપાડે છે. આંખે અટકાડે છે ને તિલોત્તમાને આપે છે.)

તિલોત્તમા :—(ખુરશી પરથી ઉભી થઇ સ્નેહલતાને ખભે હાથ મૂકાને) જો વાત એમ છે કે મુંબઈમાં પેલા નારણસ્વામી આવ્યા છે ને ?

સ્નેહલતા :—કોના સ્વામી ? એમના મીસીસનું નામ શું ?

તિલોત્તમા :—અરે ત્હને એટલી ખબર નથી ? સન્યાસીઓને મીસીસ ન હોય !—એ તો બ્રહ્મચારી !!

સ્નેહલતા :—હું. એ બિચારા બ્રહ્મચારી. ત્યારે એમને સ્વામી કહેવાના, અને આપણા ટ્રેનચુએટોઃ બે છોકરાના બાપ થયા હોય તોયે બેચેલર કહેવાય

તિલોત્તમા :—ભાષાશાસ્ત્રી ન થા. વાત સાંભળવી હોય તો સાંભળ.

સ્નેહલતા :—એમણે મારા બાપુજીને આ માળા આપી છે. એની મદદથી આપણે ભૂતકાળમાં પ્રવેશ કરી શકીએ છીએ. મહાત્માઓ જેડે વાતો પણ કરવી હોય તો કરાય.

સ્નેહલતા :—આપણે ભાઈ એ નથી માનતા. ઘરડાઓના જવા આપણે મૂર્ખ નથી. સાયન્સના જમાનામાં આપણે જન્મ્યાં છીએ. (Experiment) એક્સપરીમેન્ટ કરીએ ને (Prove) પ્રુવ થાય એટલું જ માનીએ.

તિલોત્તમા :—હા. હા. ત્યારા જેવી જ હું પણ (Hard headed) હાર્ડ-હેડેડ હતી.

સ્નેહલતા :—એમ ?

તિલોત્તમા :—હા. જો સવારે રામચંદ્રજીનો રાજ્યાભિષેક જોઈ
આવી. બપોરે જીત્લીઅમ્મ સીઝરના દરબારમાં ગઈ હતી.

સ્નેહલતા :—ને હમણાં ક્યાં પહોંચ્યાં હતાં ?

તિલોત્તમા :—નૂરજહાં ને જહાંગીરની વાતો સાંભળવાની
શરૂઆત થઈ ને તો (Disturb) ડિસ્ટર્બ કરી.

સ્નેહલતા :—બોલો હવે શું કરવું છે ?

તિલોત્તમા :—ઈચ્છા હોય તો જઈએ પાછાં.

સ્નેહલતા :—ના, નૂરજહાંનો જમાનો તો હમણાંનો. આપણે
તો શકુન્તલાના યુગમાં જઈએ. દુષ્યન્તે એનો અસ્વીકાર
કર્યો તેથી મેનકા એને સ્વર્ગમાં લઈ ગઈ. ત્યાં શું થાય
છે એ જોવું છે મહારે.

તિલોત્તમા :—એમ કરીએ ત્યારે.

સ્નેહલતા :—પણ માખી છીંકી. જો પેલાં શીરીન ને સરયુ,
કુંજબાળા, લલિતા ને બધાં આવે છે.

તિલોત્તમા :—એમાં કંઈ વાંધો નહિ, ઉલટી મજાડ પડશે.

સ્નેહલતા :—બધાંથી જવાય ?

તિલોત્તમા :—હા. એક ખંડવાળા બધાથી જવાય. એ લોકો
આવે કે તરત તું બારણાં બંધ કરજે : એ ત્યાંના ત્યાં
સ્તબ્ધ થઈ જશે. લે, હું બોલું છું.

(એમ કહીને ખુરશી પર પત્તાંડી વાળા બેસે છે ને બધાં જડ
પુતળાં બને છે).

સ્થળ :—સ્વર્ગભૂમિ.

પાત્રો :—પહેલા પ્રવેશનાં બધાં. ઉપરાંત મેનકા ને શકુન્તલા.

સમય :—અકાળ

(બધાં પહેલાંની માફક જ સ્થળ હોય છે. તિલોત્તમાના ગંગામાં માળા છે. આંગળીથી અને લંબાવીને પકડી છે. તિલોત્તમા ઘેરાતી આંખ ધીમે ધીમે ઉઘાડે છે. બધાંની ય ઉઘાડે છે. મેનકા અને શકુન્તલા બેઠાં છે. શકુન્તલાના હાથમાં ખાલી છે.)

કુંજબાગા :—અરે સરયુ, આ શું ? આપણે કયાં આવ્યાં ?

સરયુ :—મહને પણ એમ જ થાય છે કે આપણી કોલેજની રૂમ કયાં ગઇ. શીરીન તને કંઈ સમજાય છે ?

શીરીન :—શું સમજાય કપાળ ? હું બી ડીમલેન્ડમાં જ છેઉંની ? મારા મમ્મઇ કંહનાં ઉતાં કે મરઘી ને વાલની ડાલ ખાલી હોય તો મજેનાં સપનાં આવે.

લલિતા :—અરે આપના પર ઇશરની કીરપા ઉટરી જનાય છે. આપને કંઈ દિવ્ય પરડેસમાં આયવા છે. જુઓની આ બંદે પરકાસ જ પરકાસ ડેખાય છે. સાંભે જુઓ કંઈ બે ડેવીઓ પઢારી છે. ડરસન તો કરેા ડરસન.

સ્નેહલતા :—અરે ન હોય આ તારા દેવદેવી તેત્રીસ કોટિ દેવતાઓ ભરતખંડમાં ચાલ્યા ગયા છે. અહિં તો અગ્નિરાઓ રહી છે. આ તો મેનકા અને શકુન્તલા છે.

શીરીન :—કેન રે એ આપના માલીની સકુ ? મરેરે અહિં કાંથી આવી ચરી ?

સરયુ :—એ નહિ, એ નહિ.

શીરીન :—તારે પેલ્લે ભાંગવારી થીએતરમાં દ્રામા ભજવાયેા હુતે તેની હીરોઇન કે આ ! અલી અહિં કેમ આવી ?

પગાર આપીએ નહિ હોસે. ટમારા તો પગાર બી મોત્તા કેની ? તેમાં આ મોઝ્કાન મંદાયલા સીનેમા વધી પરીઆચ.

કુંજખાળા :—અરે ન હોય એ ફામાની એક્ટ્રેસ. આ તો ખરી શકુન્તલા.

શીરીન :—ઓહ ! (I See) આઇ સી. (Sorry) સોરી હાં ? તો તો પેલ્લું તમે સંસકરીતમાં નાટક શીખતા હુતા તે, પેલ્લો કેનરે—ફાતીમુવાનું નામ બી યાદ નહિ આવતું.

તિલોત્તમા :—ગરબડ બંધ કરો. (બધા શાન્ત રહે છે)

શકુન્તલા :—મા તું મહને રોક નહિ. હું જીંદગીથી કંટાળી ગઈ છું.

મેનકા :—બહેન એમ નાસીપાસ ન થા. ચાર દિવસ એમે હોય. સહુ સારાં વાનાં થશે. ત્હારા બાપે એમ જ કયું હતું. એમને હું ગમી હતી પણ જ્યારે ત્હને બતાવી ત્યારે આંખ આડા હાથ દીધા પુરુષોની જાત જ એવી નિબુર ને નગુણી.

શકુન્તલા :—મા, તું એમ ન જોલ એમની વિરુદ્ધ કંઈ ન કહે. મા, મહારી એક વિનાંતિ સાંભળ. કેાઈ દિવસ પણ મહારાજા ભરતને પુત્ર તરીકે સ્વીકારે. કેાઈ દિવસ પણ તને મળે તો મહારો આટલો સંદેશો કહેજે ! (ગાયન ગાય છે.)

પિયુ પરદેશીને કહેજો પ્રણામ હમારા પ્રણામ હમારા.
કહેજો કે ગમ તુમ દારા.

કહેજો કે તુમ નામ લઈ વિષયાન એ કરતી હતી.
છેલ્લો નીકળતાં શ્વાસ ત્હારું નામ એ જ પતી હતી
કેાઈ પ્રેમવશ અબળા બિચારી ભોળીને ઠગશે નહિ.

(ગાયન પુરૂં કરીને પ્યાલી ગટગટાવી જાય છે.)

અરે આ શું ! આ તો વિષને બદલે અમૃત લાગે છે !

મેનકા :—પુત્રી ! આ સ્વર્ગ છે. સંસારના ઝેરવેર અહીં નહિ
અહીં તો ઝેર પણ અમૃત થઈ જાય છે. એટલે તો મંડ
તને પીવા દીધું.

શીરીન :—દિકરી શકુંતલા ! તુને એવરૂં શું દુઃખ પરીઈ તે
પોઈઝન લેવા તયાર થઈ છે !

મેનકા :—આ મહારી પુત્રી છે. એનો પતિ એને ભલી ગયો છે
તેથી એને જીવવું ગમતું નથી.

કુંજબાળા :—ઘણીએ છોડી દીધી હોય તો કાયદેસર ઉપાય
લેંચો. મહારા ભાઈ હુમણું તાજ જ સોલીસીટર થયા છે.
નોટીસનો 'ડ્રાફ્ટ' કરી આપશે.

શીરીન :—એકઝટલી-એકઝટલી. મુઓ માતીરો લગ્ન કરી
જૈરી થતી તે ભુલી કાં ગીયો ?

મેનકા :—કોઈ ઋષિના શાપથી એની સ્મરણશક્તિ હુત્ત
થઈ છે.

લલિતા :—હા. હા. સાચી વાત ! જાંબમાં હવના હવના એ
રોગચાલો બહુ ચાયત્રોછ. મારી વાલી, યાડડાસ્ત ગુમ
ઠઈ જાયછ. પહેલવહેલો બહા મેટ્ટા માનસોને જ લાગુ
પડીયોછ. ને વડી સાંભલ્યું છે કે ભરે બજારમાં મન્ડી
આવેછ તારે આ રોગની વરઢી થાયછ. તારે કેવાડારની
યાડડાસ્ત ટો જરી બી રહેવા ન કરે.

સરયુ :—મહારા મામાના સાળા દાકતર છે. કોટમાં એમનો
કન્સલ્ટીંગ રૂમ છે. હુમણું હુમણું એમને ફૂરસદ સારી
રહે છે તમારા જમાઈને કહોની એમને બતાવી આવે !

શીરીન :--આ દાકતરોને સું થીયુંચ ? હયુમન વદર્દમાં
પેશન્ટના કરાકા પરીયા (મલવા નાંદ માંડીયા) એટલે
બહેસ્તમા સોધવા નીકલીયાચ. (સરયુ તરફ આગળા કરીને)
આ એવણુને એજટ નીમીયા લાગેચ. હે ! કેમ બાનુ ?
કંઈ કમીસન બમીસન થરાવીયુચ કે ?

સરયુ :--અહીં બીચારીનો જીવ જાય છે ને તને જોક સુએ છે.

શીરીન :--તો તું તારો કારીને મુક. આપ મન્જકમન.

કુંજબાબા :--હવે રહેવા દોની. હું તો કહું છું કે લગ્ન રજીસ્ટર
કરાવેલાં છે કે નહિ ?

લલિતા :--આ હું સું બોલે છ. કણ્વ ઋષિની પાલક પુટ્ટી ટેન
ટે રજીસ્ટર ઠટા હોયે. જરા વિચાર ટો કર છ કે નાસ્ટીક
સું ઠાય છ !

મેનકા :--એમના તો ગાંધર્વલગ્ન થયેલા.

શીરીન :--લે આ તિલોત્તમા આટો વરી નવું જ સાંભલીયું.
આ ટમારો બાલ ગાંઢરવ હજી લગ્ન બી કરે ચ કે ?

તિલોત્તમા :--નહિ રે એ તો એકલા છાનામાના પહેલાં પરણેલાં
એમ કહે છે.

શીરીન :--હું તારે એમ કુંવની તમારા હિન્દુ લોકો ક્રી લવમાં
પહેલેથી જ માનતા આવીયાચ. અતારનાં છોકરાં
છોકરીને બિચારાં ને કાંચ વગાવેાચ !

તિલોત્તમા :--ત્હાડું ભેળું ગેપ થયું લાગે છે એ ક્રી લવ નંહાંતો.
એ તો ઇન્ડિવિડ્યુઅલ લવ હતા.

સ્નેહલતા :--ઇન્ડિવિડ્યુઅલ લવે શાનો ! પ્રેમ હતા તો દુખ્યંત
એને ભૂલી કેમ ગયો ! બહેન શકુન્તલા પુરુષોને તો
એવા ઢોંગધતુરા કરી સ્ત્રીઓને છેતરતા આવડે છે. એ
ભુલા જાય અને આપણે રખડતા ફરીએ એમ ? નહિ

નહિ એવું નહિ બને ! શકુન્તલા, ચાલ બેન, ભર આગળ પગલું; ચાલ જમણે વડોદરે ને ડાયવોર્સ લઈ લઈએ. આ પ્લીટીશના કાયદાએ કેવા છે ! તિલોત્તમા, તું તારા બાપાજીને કહેતી ચે નથી ? મહેલના જજ થયા છે હાઈ કોર્ટના !

તિલોત્તમા :—બાપાજી શું કરે ? એણે વીંટી ખોઈ નાંખી તે નહિ !

શીરીન :—વીંટી સારી ? એના ભરથારે આપેલી કે ?

લલિતા :—એ વીંટીમાં ટો એટલો જાદુ હુટો કે વીંટી સંકુન્તલાના હાથ પર હોય ટોજ દુષ્યંત એને એલખે.

શીરીન :—વીંટી ખાવાયાની પેપરોમાં જાહેરખબર આપેલી કે નહિ ? ન આપી હોય તો ચાલ હવનાં આપી દઈએ. આ સાંભે જ રિપોર્ટરો બેઠાચ. છાપજો મીસ્તર.

શકુન્તલા :—મા આ છોકરીઓ કેણુ છે ?

બેનકા :—એ તો ભારતવર્ષની ભાવી મહિલાઓ છે. વિક્રમની વીસમી સદીની સ્ત્રીઓ છે.

શકુન્તલા :—(તિલોત્તમાને કહે છે) બહેન, ત્હમે કેણુ છો ? ક્યાંથી આવો છો ?

તિલોત્તમા :—અમે ભારતવર્ષના ગુજરાતનાં રહીશ છીએ. મુંબાદેવીના નગરમાં વસીએ છીએ. અમે બધી વિદ્યા-પીઠની વિદ્યાર્થીનીઓ છીએ. પુરાતત્વનો અમને શોખ હોવાથી ત્હમને જોવાની ઈચ્છા થઈ એટલે પ્રાચીન વિજ્ઞાન વિદ્યાનો પ્રયોગ કરી અમે ત્હમારા સાન્નિધ્યમાં આવ્યાં છીએ.

શકુન્તલા :—તમારૂં વર્ણ, ગોત્ર, પતિ વગેરે કહેશો ?

શીરીન :—લેવની હું કેઉં—અમારી સ્કીન બહાઇટ છે એતલે વરનમાં અમે ગોરાં ગનઇએ. જાતિ તો તમુ જુઓઅ અમે ઇસ્તીરીઓ છે.

શકુન્તલા :—તમે બધાં એક જ દેશનાં છો ? તમારી બોલી, ભાષા બધું જુદું લાગે છે ?

શીરીન :—અરે એમ ટો અમે કોસ્મોપોલીટન છઇએ. જોવની આ મારા ખુત ખીતન મેઇક છે. આની આ સારી (એક બાળાને બતાવે છે) ખાસ પેરીસથી બનીને આવેલીઅ. (કુંજબાળાને બતાવીને) આ પોલકું ઇતાલીયન તેઇલર ખાસ તૈયાર કરાવીયુંઅ (સ્નેહલતાનું માથું બોલીને દહે છે.) અને આની આ પીન જોઇ ? જાપાન મેઇક છે !

શકુન્તલા :—અરે આ શું આનો કેશકલાપ ક્યાં ગયો

શીરીન :—એ તો આજકાલની ફેશન છે.

શકુન્તલા :—મા, આ આર્થ મહિલાઓ નથી લાગતી મહુને અહીંથી લઇ જા.

મેનકા :—હા, ચાલ.

(અંદરનો પડદો પડે છે.)

લલિતા :—અરે આ સું ઠીયું ? કેવીઓ કાં ચાલી ગઇ ?

(ઘંટ વાગે છે. બધા જાગ્રત થઇ જાય છે.)

શીરીન :—અરે બેલ પરીઓ ! તારે કેનો પીરીયડ છે—તારે—તારે (એમ દરેકની સામે આંગળી કરીને પુછે છે ને ચાલો ચાલો કરીને ચાર છોકરીઓ ચાલી જાય છે.)

તિલોત્તમા :—ભૂલ્યાં, સંસ્કૃતનો પિરિયડ હતો. કેટલા વાગ્યા છે ?

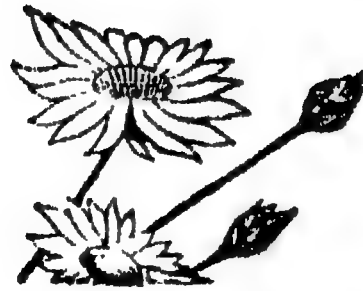
સ્નેહલતા :—ગભરાતી ના. આજ મારા બાપાજી નથી આવવાના !

તિલોત્તમા :—કેમ ?

સ્નેહલતા :—મહારા દાદાનું શ્રાદ્ધ છે તે વાલકેશ્વર સરાવવા ગયા છે.

તિલોત્તમા :—એમ ! (સ્વગત) પ્રોફેસર સાહેબ શ્રાદ્ધમાં માને છે-એમ ને ? છેક તહારા જેવા નથી.

— સંપૂર્ણ —

પદ્માવતી દેસાઈનાં અન્ય

પ્રકાશનો

- ૧ માલસરની યાત્રા
- ૨ પવિત્ર હિમાલય પ્રવાસ
- ૩ ચરવડાનો યોગી
- ૪ ગીતામૃતની પ્રથમ સેર
- ૫ ઉદ્બોધન
- ૬ શ્રમણ નારદ
- ૭ શ્રી શ્રૌતમુનિ પરિચય

: બાળ સાહિત્ય :

- ૮ ચાલો હિમાલયે ભાગ ૧
- ૯ " " " " ૨
- ૧૦ ન્હાનપણની વાતો
- ૧૧ રોજને રોજ
- ૧૨ બાપા
- ૧૩ ઘોળી દા'ઢીવાળા બાળક

: આ પુસ્તક :

- ૧૪ ભીલ કુમારી

રૂબી જનરલ

ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લીં.

હિંદમાં સ્થપાયલી
હેડ ઓફીસ : કલકત્તા

ચેરમેન :

શ્રી. બી. એમ. બીરલા

‘રૂબી’ સોએ સો ટકા સ્વદેશી
કંપની છે. તે જીંદગી, આગ,
મોટર, અકસ્માત, કારણવશાતની
નુકશાની તથા કામદારોના બદ-
લાના વીમાઓનાં કામકાજ
કરે છે.

બી. કે. સેતલવડ,

જનરલ મેનેજર-ઈન-ચાર્જ, મુંબઈ ડીવીઝન.

ટે. નં. ૩૧૯૨૯ અને ૨૦૫૬૦.

ડીવીઝનલ ઓફીસ :

૪૫-૪૭, એપોલો સ્ટ્રીટ, શેર બજાર સામે, ફાટ, મુંબઈ.

થાપણ	
સત્તાવાર થાપણ....	
રૂ. ૧૦૦,૦૦,૦૦૦	
સંબંધિત કરેલી...	
રૂ. ૪૫,૦૦,૦૦૦	
ભરપાઈ થયેલી.....	
રૂ. ૧૪,૪૦,૦૦૦	

WE SHALL PAY ... FOR 20 YEARS—

A sound proposition and investment—a New Asiatic Pension Policy. New Asiatic pays for 20 years certain when you are not in a position to earn due to old age.

Think of your financial difficulties at the age of 50. Sons are at the College and the daughter is out for marriage. —While *you* need rest.

Act to day. Buy a New Asiatic Pension Policy. Small premiums which 'you' can easily afford now—but think of the anxiety and the trouble they save later on.

— *AFTER YOU RETIRE!*

The NEW ASIATIC LIFE INSURANCE Co., Ltd.

Managing Agents: BIRLA BROS., LTD.

Head Office: NEW DELHI.

Telephone : 22636, 22638.

Telegrams : "VULIN O."

THE VULCAN INSURANCE COMPANY, LIMITED.

(Incorporated in India)

Head Office :
Fort, BOMBAY.

Objects :
FIRE, MARINE, ACCIDENT
and
EMPLOYERS' LIABILITY.

Chairman :
SIR CHIMANLAL H. SETALVAD,
K. C. I. E.,

Managing Agents :
J. C. SETALVAD & Co.

Branches & Agencies :
Throughout India & Burma.

૧૯૩૯

નવું કામ રૂ. ૯૫,૪૨,૦૦૦
લાઈફ ફંડ રૂ. ૧,૧૭,૪૭,૦૦૦
કુલ વિમા રૂ. ૫,૯૬,૭૫,૦૦૦

— ખાસ લાભો —

૧ રદ થઈ ગયેલી પોલીસીને ફરી
ચાલુ કરવાની ખાસ સગવડ
અપાય છે.

૨ પોલીસી હોલ્ડર કાયમને
માટે અપંગ થઈ જતાં
તેનાં ભાવિ પ્રિમિ-
યમો માફ કરાય છે

૩ એ ક સ્ટે ન્ડે ડ

ઇન્શ્યોરન્સ:-

ફક્ત પાંચ

વર્ષ પ્રિ-

મિયમ

ભર-

વાથી

★

ઇન્ડસ્ટ્રીયલ એન્ડ પ્રુડેન્શીયલ ઇન્શ્યુરન્સ કંપની લિમિટેડ.

સ્થપાઈ—૧૯૧૩

પ્રમુખ—

સર ચીમનલાલ સેતલવાડ

વીગત માટે પુછો—

કેશવપ્રસાદ દેસાઈ, બી.એ., એલ.એલ.બી.,

જનરલ મેનેજર.

The Industrial & Prudential
Assurance Co., Ltd.

Industrial Assurance Bldg., opp. Churchgate
Station, Fort, BOMBAY.

★

બીજાં

પંદર વર્ષ

સુધી પો-

લીસી ચાલુ

રહી શકે છે.

૪ વાર્ષિક પ્રિમિ-

યમ ઉપર ૨૫

ટકા વટાવ આપ-

વામાં આવે છે.

★

બોનસ દર વર્ષે દર હજારે

હોલ લાઈફ-રૂ. ૨૦-૦-૦

એન્ડાઉમેન્ટ-રૂ. ૧૬-૦-૦

મુંબઈની જનતા માટે લોકપ્રિય આકર્ષણ

“ જય લક્ષ્મી ”

અમારી સગવડભરી મોટર લોન્ચમાં સહેલગાહ

સાંજનો અન્નેડ આનંદ

એક કલાકની સફર

સાંજે ૪-૪૫ થી ૫-૪૫

પાલવા બંદરેથી

દર શનિવારે,

દર રવિવારે તથા

દર જાહેર તહેવારોએ

દર : ફર્સ્ટ ક્લાસ રૂ. ૦-૧૨-૦

સેકન્ડ „ રૂ. ૦-૮-૦

બચ્ચાઓ માટે અર્ધો દર

અને

દિવસભરની ઉજાણી

દર રવિવારે તેમજ તહેવારે

ઉરણુ, ધારાપુરી, નહાવા.

આનંદ, આહ્લાદ, શાન્તિ, આરામ, ક્રીડા, સ્ફુર્તિ,
સ્વાસ્થ્ય માટે

મિત્રમંડળ અને પરિવાર સાથે સાગરની સહેલગાહ એ
અનુપમ સાધન છે.

રેડીઓનું મધુર સંગીત. કિશોર લાવે નાસ્તાની ચીજો.

જવા આવવાના દર :

ઉરણુ—પહેલો વર્ગ રૂ. ૧/૮, બીજો વર્ગ રૂ. ૧/-, ત્રીજો વર્ગ આના ૮.

ધારાપુરી અને નહાવા—પહેલો વર્ગ રૂ. ૩/-, બીજો વર્ગ રૂ. ૧/૬,

ત્રીજો વર્ગ આના ૧૨. બચ્ચાઓ માટે અર્ધો દર

લોન્ચ સવારમાં ૬ વાગે ઉપડશે અને સાંજના ૬ વાગે પાછી ફરશે.

વધુ વિગત માટે ફોન કરો : ૨૫૦૬૧, ૨૧૮૭૯, ૨૫૩૦૩.

બોમ્બે સ્ટીમ નેવીગેશન કું. લી.

ઈન્ડિયન કોઓપરેટીવ ને. એન્ડ ટ્ર. કું. લી.

સિધિયા હાઉસ, બેલાડ એસ્ટેટ, મુંબઈ.

